Sveti trije kralji.

V viharju mi okna žvenkečejo,
pred oknom mi konji rezgečejo . . .
»Oj, vstani, zaspani gospodar!
Mi smo Gašpar, Miha, Boltažar,
smo sveti trije kralji;
iz jutrovih smo dežel prišli,
neznan nam je kraj, in trudni smo vsi,
mi bi radi tu nočevali.«

»»Konjiče v hlev pa po vina v klet!
Ajd, v kuhinjo, ženka, brž peč in cvret!
Kaj se ti je tak raztrgal obraz?
Sveti trije kralji so danes pri nas,
poglej jih — za mizo sedijo:
na glavi se vsakemu krona blešči,
in Gašpar na palici zvezdo drži,
od nje trije roglji štrlijo.««

In žena gre — on pa zaupno med tem:
»»Vi greste tja v mesto Betlehem,
in zvezda rogata vam kaže pot —
baš danes so pravili v cerkvi gospod . . .««
Sveti trije kralji sedijo,
na glavi se vsakemu krona blešči,
in Gašpar na palici zvezdo drži,
in vsi trije molčijo.

»»A kaj ne pokušate vinčeca nič?
Jaz nisem krčmar niti čifutski tič,
ne bojte se — jaz sem vam veren kristjan,
a cviček je moj trdovraten pagan,
Bog živi! — — —«« A oni sedijo —
na glavi se vsakemu krona blešči,
šest vanj je uprtih steklenih očí,
a vsi trije molčijo.

»»No, baba, obrni se vendar urnó,
sveti trije kralji so lačni zeló,
sveti trije kralji hudo se držé,
sveti trije kralji — — — kaj hočete?! —««
Sveti trije kralji sedijo:
velike votline so njih oči,
na licih mesá ne, kože ni,
in vanj in vanj strmijo.

In kot pri večernicah kadar trijé
kanoniki pred oltarjem klečé,
po cerkvi odmeva njih nizki bas —
vsi trije naenkrat: »Saj častil si nas!«
Le to — in potem molčijo . . .
Na licih mesa jim, ne kože ni,
velike votline so njih oči —
tak do jutra vanj strmijo . . .

Kdor se svetim trem kraljem od sedmega leta dalje posti, temu se prikažejo tri dni pred smrtjo, da se lahko nanjo pripravi. Ta vera je znana široko po Slovenskem. Jaz sem jo čul prvič v Novem mestu in sem bil jako žalosten in nesrečen, ker sem bil prestar, da bi mi bila še pomagala post in češčenje.

Oton Zupančič.

Medved.

Šaljiva igra v enem dejanju.

Ruski spisal A. Čehov.

Osebe:

Helena Ivanovna Popova, vdova z jamicami na licu, posestnica.
Gregorij Štefanovič Smirnov, še ne star posestnik.
Luka, strežaj Popove, starec.

Soba za goste na posestvu Popove.

I.

Popova (v črni opravi, zroča v fotografijo) in Luka.

Luka. Tako ni prav, gospa . . . Vi samo ugonabljate sama sebe . . . Sobarica in kuharica sta odšli po jagode, vse, kar je živega, se veseli, celo mačka se čuti zadovoljno, ko se izprehaja po dvorišču ter lovi ptice, vi pa ves dan le sedite v sobani prav kakor v samostanu in nobenega veselja ne užijete. Da, resnica! Le pomislite, že je preteklo leto, odkar niste ostavili hiše! . .

Popova. In je ne ostavim nikdar! . . Čemu? Moje življenje je že pri kraju. On leži v gomili, jaz pa sem pokopala sebe med štirimi stenami . . . Midva oba sva umrla.

Luka. Nu, glejte! Nikolaj Mihajlovič so umrli, tako je bila božja volja, Bog jim daj nebesa! . . Treba je priznati, da ste dovolj dolgo žalovali za njimi. Vse življenje jokati in nositi črno obleko, pač nikakor ne kaže. Tudi meni je ob svojem času umrla žena . . . Pa kaj? Žaloval sem ter se jokal za njo en mesec, končno pa sem se uveril, da bi bilo predolgo žalovanje neumestno (vzdiše). Tudi na sosede ste povsem pozabili . . . Niti vi sami ne greste nikamor, pa tudi sprejeti nočete nikogar. Živimo, oprostite, kakor pajki — ter belega dneva ne vidimo. Livrejo so miši pogrizle . . . Vprav, kakor bi vrlih ljudi več ne bilo, a vendar je ves okraj poln gospode . . . V Riblovu stoji polk, tam so častniki — pravcate slaščice, ne nagledate se jih! V taboru pa je razen petka vsak dan ples, in veste, vsak dan svira ondi vojaška godba. Eh, gospa — mati! Mladi ste in zali, sama kri in mleko — ko bi le znali tudi uživati življenje! . . Lepota, veste, ni dana človeku za zmerom! Mine deset let, pa boste

sami hoteli še komu dopasti ter gospodom častnikom stresati pesek v oči, toda takrat bo že prepozno . . .

Popova (odločno). Prosim te, da mi ne govoriš nikdar o tem! Znano ti je, da od onega časa, kar je umrl Nikolaj Mihajlovič, je življenje izgubilo zame vsako ceno. Tebi se dozdeva, da sem jaz živa, toda to je samo na videz! Jaz sem se zaklela, da do svoje smrti ne odložim te črne obleke in ne odidem med svet . . . Ali čuješ? Naj njegova senca vidi, kako ga ljubim . . . Da, jaz vem, da ti to ni tajnost, kako je ravnal večkrat krivično z menoj, kako je bil do mene surov in . . . in celo nezvest, toda jaz mu ostanem zvesta do smrti ter mu pokažem, kako ga znam ljubiti. Tam na oni strani groba me on zagleda takšno, kakršna sem bila do njegove smrti.

Luka. Namesto teh besed bi šli rajši šetat po vrtu, ali pa bi zapovedali zapreči Tobi ali Velikana in se odpeljali k sosedom v posete . . .

Popova. Oh! . . . (joče).

Luka. Milostljiva gospa! . . Mati! . . Kaj počenjate? Kristus bodi z vami!

Popova. On je imel tako rad Tobi. On se je zmerom vozil ž njim h Korčaginovim in Vlasovim. Kako ga je znal dično brzdati! Kako mično ga je bilo gledati, kadar je z vso močjo nategnil vajeti! Ali pomniš? Tobi, Tobi! Zapovej dati mu danes celo osminko ovsa.

Luka. Čujem!

(Čuje se rezki glas zvončka).

Popova (strepeče). Kdo je to? Povej mu, da jaz ne sprejmem nikogar.

Luka. Čujem! (Odide.)

II.

Popova (sama).

Popova (zroča fotografijo). Ti razvidiš, Nikolaj, kako jaz znam ljubiti in odpuščati... Moja ljubezen ugasne obenem z menoj kadar neha utripati moje revno srce (smeje se skozi solze). Ali te ne peče vest? Jaz zapuščena, zvesta žena, sem se zaklenila ter ti ostanem zvesta do smrti, a ti, poredne ž . . ., ali te ne peče vest? Izneverjal si se mi, iskal znanja ter me po cele tedne puščal samo . . .

III.

Popova in Luka.

Luka (vznemirjen vnide). Milostljiva gospa, tam nekdo povprašuje po vas. Hoče vas videti.

Popova. Nu, saj si mu rekel, da od dneva smrti mojega moža ne sprejmem nikogar?

Luka. Rekel sem mu, toda on noče o tem nič slišati ter pravi, da ima zelo nujen opravek.

Popova. Jaz ga ne sprejmem!

Luka. Jaz sem mu to povedal, toda . . . pravi spak je to, ki se le roga ter sili v sobo . . . že je v obednici . . .

Popova (razdraženo). Dobro, naj pride . . . kakšen neotesanec!

(Luka odide.)

Popova. Kako sitni so ti ljudje! Kaj potrebujejo od mene? Čemu me pridejo vznemirjat? (vzdiše). Ne, očividno, da bo zares treba zbežati v samostan . . . (se zamisli). Da, v samostan . . .

IV.

Popova, Luka in Smirnov.

Smirnov (vstopivši, Luki). Budalo, koliko blebečeš . . . Osel! (Zagledavši Popovo, z dostojanstvom). Milostljiva gospa, imam čast se vam predstaviti. Sem topničarski poročnik v pokoju, posestnik Gregorij Štefanovič Smirnóv. Prisiljen sem vznemirjati vas radi jako važnega posla . . .

Popova (ne podavši mu roke). Česa želite?

Smirnov. Vaš pokojni soprog, katerega sem imel čast poznati, ostal mi je dolžan na dveh menicah tisoč dvesto rubljev. Ker pa moram jutri plačati obresti v deželno banko, zato bi vas prosil, da bi mi izplačali danes ta denar.

Popova. Tisoč dvesto . . . A za kaj vam je ostal moj mož dolžan?

Smirnov. On je kupoval od mene oves.

Popova (vzdihnivši, Luki). Saj ti, Luka, nisi pozabil povedati, naj dado Tobi eno osminko ovsa. (Luka odide. Smirnovu). Ako vam je Nikolaj Mihajlovič ostal dolžan, razume se to samo ob sebi, da vam jaz vrnem. Toda oprostite, prosim vas, danes jaz nimam pri rokah denarja. Pojutrišnjem se vrne iz mesta moj poslovodja, in jaz mu naročim izplačati vam, kar vam gre, toda sedaj ne morem izpolniti vaše želje . . . Vrhutega je vprav danes preteklo sedem mesecev, kar je umrl moj mož, in jaz sem še tako razmišljena, da nikakor nisem zmožna ukvarjati se z denarnimi opravki.

Smirnov. Pa tudi jaz sem danes tako razmišljen, da, ako danes ali jutri ne plačam odstotkov, pa pridem ob vse svoje imetje. Posestvo mi pride na boben!

Popova. Pojutrišnjem dobite svoj denar.

Smirnov. Jaz pa potrebujem denar ne pojutrišnjem, marveč danes.

Popova. Oprostite, danes vam ga ne morem izplačati.

Smirnov. Jaz pa ne morem čakati do pojutrišnjega.

Popova. Kaj mi je storiti, ako ga pa sedaj nimam!

Smirnov. Torej, vi ne morete izplačati?

Popova. Ne morem . . .

Smirnov. Hm . . . To je vaša zadnja beseda?

Popova. Da, moja zadnja.

Smirnov. Zadnja? Res?

Popova. Res.

Smirnov. Iskrena vam hvala! Tako tudi zapišem (skomigne z rameni). A potem ljudje še hočejo, da naj ostanem hladnokrven. Potoma me je srečal dacar ter me povprašal: »Čemu se vi neprestano srdite, Gregorij Stefanovič?« Da, oprostite, kako se neki ne bi srdil? Denar mi je neobhodno potreben. Odšel sem že včeraj zjutraj ob svitu, obiskal vse svoje dolžnike, in ko bi mi vsaj eden izmed njih poplačal svoj dolg! Utrudil sem se kakor pes, prenočeval vrag vedi kje — v židovski krčmi poleg sodčka z žganico . . . Končno sem dospel semkaj 70 vrst daleč od doma, nadejal sem se dobiti denar, a tu pa me pogoste s »slabo voljo«. Kako se ne bi jezil?

Popova. Mislim, da sem jasno povedala: ko se poslovodja vrne iz mesta, takrat dobite denar.

Smirnov. Jaz nisem prišel k poslovodji, marveč k vam. Kaj vraga, oprostite mi ta izraz, imam jaz opraviti z vašim poslovodjo!

Popova. Oprostite, milostljivi gospod, jaz nisem vajena poslušati takšnih čudnih besed, v takem tonu. Jaz vas ne maram več poslušati (urno odide).

V.

Smirnov (sam).

Smirnov. Povejte, prosim vas! Slaba volja! . . . Pred sedmimi meseci ji je mož umrl! Da, ali naj jaz plačam odstotke ali ne? Vprašam vas, ali je treba plačati obresti ali ne? Nu, vam je mož umrl, vi ste slabe volje in kar je še več temu podobnega . . . poslovodja je nekam odšel, zlodej ga vzemi, a kaj pa naj sedaj jaz storim? Mar naj zletim proč od svojih upnikov v balonu ali kaj? Ali naj drevim ter butim z glavo ob steno? Pridem h Gruzdjevu — ni ga doma; Jaroševič se je nekam skril, s Kuricinom

sem se sprl na smrt, in le malo je manjkalo, da ga nisem vrgel skozi okno, Mazutov ima kolerino, ta pa je slabe volje. Niti ena kanalja noče plačati! A to vse zato, ker sem se vse preveč nežno vedel proti njim, ker sem jaz mevža, cunja, baba! Da, preveč nežen sem do njih. Nu, le čakajte! Vi me še spoznate! Jaz vam ne dovolim šaliti se z menoj, zlodej vas vzemi! Jaz ostanem ter se ne ganem odtod, dokler mi ona ne plača. Brrr! Kako sem jaz danes zloben, kako zloben! Od jeze se mi tresejo vse žilice, in celo sapo mi je zaprlo . . . Fej, moj Bog, celo slabo mi je postalo! (Kriči.) Sluga!

VI.

Smirnov in Luka.

Luka (vnide). Česa želite?

Smirnov. Daj mi kvasa ali vode!

(Luka odide).

Smirnov. Nu, kakšna logika! Človeku je neobhodno potreben denar, toda ona noče plačati, a to raditega, ker se ji ne ljubi ukvarjati se z denarnimi posli! . . Pravcata ženska, abnormalna logika! Zato tudi jaz nikdar nisem rad govoril in še sedaj ne govorim rad z ženskami. Meni je lože sedeti na sodčku s smodnikom nego govoriti z ženskami. Brr! Celo mravljinci mi gomaze po koži, tako zelo me je raztogotila ta vlečka. Treba mi je samo iz daljave videti takšno poetično bitje, pa me od jeze začne grabiti krč. Kar na pomoč bi kričal!

VII.

Smirnov in Luka.

Luka (vnide ter prinese vode). Gospa so bolni ter ne sprejmejo nikogar.

Smirnov. Pojdi!

(Luka odide.)

Smirnov. Bolni so ter ne sprejmejo! Saj ni niti treba me sprejeti . . . Jaz ostanem ter posedim tukaj, dokler mi ne oddaš denarja. Ako boš bolna en teden, presedim jaz tukaj ves teden . . . Ako boš bolna eno leto — presedim tukaj vse leto . . . Jaz dobim, kar je mojega, mati! Mene ne preženeš z žalobno opravo, niti z jamicami na licu. Poznamo mi te jamice! (kriči skozi okno.) Semen, razprezi! Ne odpeljeva se še tako kmalu! Jaz ostanem tukaj! Povej tam hlapcem, naj dado ovsa konjem! Zopet se ti je, govedo, levi konj zapletel v vajeti! (oponašljivo). »Ničevó« . . . Jaz ti dam, pa res!

(odide od okna). Ostudno . . . vroče je, da ni prestati, denarja nihče ne da, prošlo noč sem slabo spal, in sedaj pa še ta žalobna vlečka in slaba volja . . . Glava me boli . . . Ali se naj napijem žganja, ali kaj? Nu, bodisi, napijem se ga. (Kriči.) Sluga!

Luka (vnide). Česa želite?

Smirnov. Prinesi steklenico žganja!

(Luka odide.)

Smirnov. Uf! (sede ter se ogleduje) Lepa postava, ni mi kaj reči! Ves sem prašen, škornje imam blatne, nisem umit, niti počesan, na telovniku mi visi slama. Gospa me je očividno smatrala za razbojnika (zeha). Nekoliko odurno je, pokazati se v sobi za goste v takšni podobi, nu, tudi to ni nič. Jaz tukaj nisem gost, marveč upnik; upnikom pa obleka ni predpisana . . .

Luka (vnide in prinese žganja). Vi si mnogo dovoljujete, gospod . . .

Smirnov (jezno). Kaj?

Luka. Jaz . . . jaz ničesar . . . jaz pravzaprav . . .

Smirnov. S kom ti govoriš?! Molči!

Luka (na stran). Obesil se je hudir nam na glavo . . . Zlodej ga je prinesel . . .

(Luka odide).

Smirnov. Oh, kako sem jaz zloben! Tako zloben, da se mi zdi, da bi ves svet zdrobil v prah . . . Celo slabo mi prihaja . . . (kriči). Sluga!

VIII.

Popova in Smirnov.

Popova (vnide s povešenimi očmi). Milostljivi gospod, v svoji samoti sem se že davno odvadila človeški govorici ter ne prenašam krika. Prosim vas nujno, ne vznemirjati mojega miru!

Smirnov. Izplačajte mi denar, in jaz odidem.

Popova. Jaz sem vam povedala po rusko: prostega denarja sedaj nimam, počakajte do pojutrišnjega.

Smirnov. Jaz sem tudi imel čast, povedati vam po rusko: denarja ne potrebujem pojutrišnjem, marveč danes. Ako mi ga danes ne daste, bom primoran se jutri obesiti.

Popova. Nu, kaj mi je storiti, ako danes nimam denarja? Kako čudno!

Smirnov. Torej mi ga vi takoj ne izplačate? Ne?

Popova. Ne morem!

Smirnov. Zatorej ostanem tukaj ter počakam, dokler ne dobim denarja ... (sede). Pojutrišnjem mi plačate? Izvrstno! Jaz na ta način presedim tukaj do pojutrišnjega. Vidite, tako hočem sedeti ... (skoči pokoncu). Samo to vas vprašam: ali mi je treba plačati jutri obresti ali ne? .. Ali si mislite, da se šalim?

Popova. Milostljivi gospod, prosim vas, ne kričite! Tukaj ni konjski hlev!

Smirnov. Jaz vas ne vprašam po konjskem hlevu, marveč to, ali mi je treba jutri plačati obresti ali ne?

Popova. Vi se ne znate vesti v ženski družbi!

Smirnov. Pač, jaz se znam vesti v ženski družbi!

Popova. Ne, vi ne znate! Vi ste neizobražen, surov človek. Pošteni ljudje ne govore tako z ženskami!

Smirnov. Oh, čudna stvar! Kako torej zapovedujete govoriti z vami? Francoski, kaj ne? (huduje se in šepeče). Madame, je vous prie ... kako sem srečen, da mi ne izplačate denarja ... Oh, pardon, da sem vas vznemirjal! Kako lepo vreme imamo danes! In ta žalobna obleka, kako se vam prilega! (klanja se, popraskavši z nogo).

Popova. Nespametno in surovo.

Smirnov (oponašljivo). Nespametno in surovo! Jaz se ne znam vesti v ženski družbi! Milostljiva gospa, v svojem življenju sem videl dokaj več žensk nego vi vrabcev! Trikrat sem se boril s samokresom za ženske, dvanajst žensk sem zavrgel, devet pa jih je zavrglo mene! Da! Bil je čas, ko sem jaz norel, pojedal mandlje, točil medico, razsipaval bisere, kopal z nogami ... Ljubil sem, trpel, vzdihal k luni, kipel, se tajal in ohlajal ... Ljubil sem strastno, besno, na vse mogoče načine, zlodej me vzemi, hreščal kakor sraka o emancipaciji, zapravil ob nežnih čuvstvih polovico premoženja, toda sedaj sem — pokorni sluga! Sedaj me ne zapeljete več! Dovolj je! Za črne, za strastne oči, rdeče ustnice, jamice na licu, za luno, šepet, rahlo dihanje — za vse to, gospa, ne dam sedaj več počenega groša! Jaz ne govorim o navzočnih, toda vse ženske, od male do velike, so verolomnice, grde spake, spletkarice, nevoščljivke, lažnjivke do mozga kosti, ničemurne, malenkostne, brezsrčne, brez vsake logike; kar pa se tiče te umeteljnosti (udari se po čelu), pa — oprostite mi mojo odkritosrčnost — je vsak vrabec kakemu modrijanu v janki po desetkrat kos! Ako pogledaš na drugo poetično bitje: mušlin, eter, poluboginja, milijon zanosov, a če mu globlje pogledaš v dušo — pa je to le navaden krokodil! (Zgrabi za naslonilo stola, stol zahrešči in se lomi). Toda najžalostnejše pri vsem tem je to, da si ta kro-

kodil še domišlja, da njegova trma, njegovi privilegiji in monopoli so nežna čuvstva! Da, zlodej jih vzemi, obesite me tukaj-le na ta žrebelj z nogami kvišku — ako zna ženska ljubiti koga drugega razen psičkov? . . V ljubezni zna ženska samo ihteti in jokati se. Kjer moški trpi in se žrtvuje, tam se vsa njena ljubezen izraža samo v tem, da ona vrti vlečko ter si prizadeva, prijeti se čim krepkeje za nos. Vi ste tako nesrečni, da ste ženska, torej sami najbolje poznate žensko naravo. Povejte mi torej po svoji vesti, ali ste videli v svojem življenju žensko, katera bi bila odkritosrčna, zvesta in stanovitna? Niste je videli! Zveste in stanovitne so samo starke in pokveke! Poprej boste srečali rogato mačko ali belega kljunača nego stanovitno žensko!

Popova. Dovolite, kdo je torej po vašem mnenju zvest in stanoviten v ljubezni? Mar moški?

Smirnov. Da, moški.

Popova. Moški! (zloben smeh). Moški je zvest in stanoviten v ljubezni! Povejte, kakšna novost! (vneto). Da, kakšno pravico imate reči to? Moški so zvesti in stanovitni! Ker je že prišlo do tega, torej vam povem, da izmed vseh moških, kar sem jih poznala in jih poznam, je bil najboljši moj pokojni mož . . . Jaz sem ga ljubila strastno, z vsem svojim bitjem, kakor more ljubiti samo mlada, duhovita ženska; dala sem mu svojo mladost, srečo, življenje, svoje premoženje; gorela zanj, molila za njega kakor paganka in . . . in — kaj? Ta najboljši izmed vseh moških me je na najbrezvestnejši način vodil za nos pri vsakem koraku! Po njegovi smrti sem našla v njegovi miznici poln predalček ljubavnih pisem, a dokler je še živel — strah me je se spominjati tega — me je puščal samo po cele tedne ter pred mojimi očmi hodil za drugimi ženskami, bil mi nezvest, zapravljal moj denar, zbijal šale nad mojimi občutki . . . In ne glede na vse to sem ga jaz ljubila ter mu ostala zvesta . . . Toda tega še ni dovolj; on je umrl, jaz pa sem mu še neprestano zvesta in stanovitna. Pokopala sem se med štirimi stenami in do svoje smrti ne odložim te črne obleke . . .

Smirnov (prezirljivi smeh). Žalna oprava! . . . Ne razumem, za koga me neki smatrate? Prav, kakor bi jaz ne vedel, radi česa nosite to črno obleko in ste se pokopali med temi štirimi stenami! Kajpada! To je tako tajnostno, poetično! Kadar pojde mimo naselbine kak plemič ali kratkoviden pesnik, pa pogleda v okna ter si domisli: »Tukaj prebiva skrivnostna Tamara, ki se je iz ljubezni do

svojega moža pokopala med štirimi stenami.« Poznamo mi te prometenosti!

Popova (razjarjeno) Kaj? Kako se vi drznete praviti mi to?

Smirnov. Vi ste pokopali sebe živo, nikakor pa niste pozabili potresti se s pudrom.

Popova. Pa kako si vi upate govoriti z menoj na ta način?

Smirnov. Ne kričite, prosim vas, ker jaz nisem vaš poslovodja! Dovolite mi imenovati vsako reč s pravim imenom. Jaz nisem ženska, in navajen sem izpovedati svoje mnenje naravnost. Nikar ne kričite!

Popova. Jaz ne kričim, pač pa kričite vi! Blagovolite me pustiti pri miru!

Smirnov. Izplačajte mi denar, in jaz odidem.

Popova. Jaz vam ne dam denarja!

Smirnov. Ne, vi ga daste!

Popova. Evo, vam na jezo ne dobite niti kopejke! Lahko me pustite pri miru.

Smirnov. Jaz nisem namenjen biti ni vaš soprog niti ženin, in raditega vas prosim, ne delajte mi prizorov (sede). Jaz tega nimam rad.

Popova (zardevša od jeze). Vi ste sedli?

Smirnov. Da.

Popova. Prosim vas, otidite!

Smirnov. Izplačajte mi denar . . . (na stran). Oh, kako sem zloben, kako sem zloben!

Popova. Jaz si ne želim razgovarjati se z nadležniki. Izvolite oditi! (odmor). Vi ne greste? Ne?

Smirnov. Ne!

Popova. Ne?

Smirnov. Ne!

Popova. Dobro! (zvoni).

IX.

Prejšnja in Luka.

Popova. Luka, odvedi tega gospoda!

Luka (stopi k Smirnovu). Gospod, izvolite oditi, ko vam zapovedujejo! Tu nimate ničesar . . .

Smirnov (skoči pokoncu). Molči! S kom ti govoriš? Jaz napravim iz tebe salato!

Luka (prime se za srce). Očetje . . . Svetniki! (omahne na naslanjač). Oh, slabo mi je, slabo. Sapo mi je zaprlo!

Popova. Kje je Doroteja? Doroteja! (kriči). Doroteja! Pelagija! Doroteja! (zvoni).

Luka. Oh! Vse so odšle po jagode ... Nikogar ni doma. Slabo mi je. Vode!

Popova. Izvolite oditi ven!

Smirnov. Ni li vam prilično, vesti se nekoliko nežneje?

Popova. (stiskajoč pesti in cepetajoč z nogami). Vi ste mužik! Surov medved! Burbon! Pošast!

Smirnov. Kako? Kaj ste rekli?

Popova. Jaz sem rekla, da ste vi medved, pošast!

Smirnov (oblastno). Dovolite, kakšno pravico imate, da me žalite?

Popova. Da, žalim . . . nu, torej kaj? Ali mislite, da se vas bojim?

Smirnov. Vi pa si mislite, ako ste poetično bitje, da imate pravico žaliti me brez kazni? Da? K barjeri!

Luka. Očetje! . . Svetniki! . . Vode!

Smirnov. Streljajva se!

Popova. Če imate zdrave pesti in volovski vrat, pa si mislite, da se vas bojim? A? Burbon!

Smirnov. K barjeri! Jaz nikomur ne dovoljujem žaliti me ter se nočem ozirati na to, da ste vi ženska, slaba stvarica!

Popova (trudeča se, prekričati ga). Medved! Medved! Medved!

Smirnov. Čas je otresti se končno predsodka, da so samo moški dolžni dati zadoščenje. Ravnopravnost je ravnopravnost, zlodej jo vzemi! K barjeri!

Popova. Vi se hočete streljati? Izvolite!

Smirnov, Takoj!

Popova. V tej minuti. Mož mi je ostavil samokrese ... Takoj jih prinesem semkaj . . . (urno gre, pa se vrne). S kakšnim veseljem vam poženem kroglo v vašo medvedjo glavo! Zlodej vas vzemi (odide).

Smirnov. Ustrelim jo kakor pišče! Jaz nisem nikak pobalin, niti sentimentalno ščene; jaz ne poznam slabotnih bitij!

Luka. Moj rojstni oče! . . (poklekne na kolena). Stori mi to ljubav, prizanesi vsaj meni, starcu, ter pojdi od tod! Prestrašil si me na smrt, pa še streljati se hočeš!

Smirnov (ne poslušajoč ga). Streljati se — vidite, to je tudi ravnopravnost, emancipacija! V tem sta oba spola enaka! Jaz jo

ustrelim iz principa! Toda kakšna ženska je to! (porogljivo). »Zlodej vas vzemi! — Poženem vam kroglo v medvedjo bučo« . . . Kakšna? Vsa je zardela, in oči so se ji lesketale . . . Ona je sprejela poziv. Častna beseda, prvič v svojem življenju sem doživel kaj takšnega...

Luka. Oče, odidi! Hvaležen ti bodem na veke!

Smirnov. To je ženska! Sedaj to spoznam. Pravcata ženska! Nikaka kiselinka niti mehkužnica, marveč ogenj, smodnik, raketa! Celo bridko mi je, ubiti jo!

Luka (joka). Rojstni oče, odidi!

Smirnov. Ona mi je v resnici všeč! V resnici! Čeprav ima jamice na licu, mi je vendar všeč! Pripravljen sem celo odpustiti ji dolg . . . tudi jeza me je prešla . . . Čudovita ženska!

X.

Prejšnja in Popova.

Popova (vnide s samokresi). Tukaj sta samokresa. Toda predno se greva streljat, mi izvolite pokazati, kako je treba streljati . . . Jaz še nikdar v svojem življenju nisem imela v rokah samokresa.

Luka. Gospod, reši in usmili se nas! . . Pojdem ter poiščem vrtnarja in kočijaža . . . Odkod je prišla ta nesreča na našo glavo . . . (odide).

Smirnov (ogledujoč samokrese). Veste, na svetu je več vrst samokresov . . . So nekaki nalašč za dvoboj prirejeni samokresi Mortimera, na kapseljne. Vaša samokresa sta izdelana po sistemu Smita in Bessona, za trikraten strel, z ekstraktorjem in s centralnim vžigom . . . Izvrstna samokresa! Takšni se prodajejo par najmanj po 90 rubljev . . . Držati je treba revolver tako . . . (na stran). Oči, oči! Zapaljiva ženska!

Popova. Tako?

Smirnov. Da, tako . . . Nato dvignete petelina . . . Evo, tako se meri . . . Glavo nagnete nekoliko nazaj! Iztegnite roko, kakor je treba . . . Potem pa s tem-le prstom pritisnite ta ježiček — več ni treba ničesar . . . Poglavitno pravilo je: ne razvnemati se in pri merjenju se preveč ne žuriti . . . Potrudite se, da se vam ne zgane roka . . .

Popova. Dobro . . . V sobani je neprilično streljati se; pojdiva na sveži zrak.

Smirnov. Pojdiva! Samo to povem že naprej, da jaz ustrelim v zrak.

Popova. Tega je še manjkalo! Čemu?

Smirnov. Zato, ker . . . zato, ker . . . To je moja stvar, čemu!

Popova. Vi ste se zbali? Da? A-a-a-a! Ne, gospod, vi se ne izvijete! Izvolite iti za menoj! Jaz se ne pomirim poprej, dokler ne prestrelim vašega čela . . . evo tega čela, katero tako sovražim. Zbali ste se?

Smirnov. Da, zbal . . .

Popova. Lažete! Zakaj se nočete boriti?

Smirnov. Zato, ker mi vi . . . zelo ugajate.

Popova (zlobno se smehljaje). Jaz njemu ugajam? On si upa reči, da sem jaz njemu všeč! (pokaže na vrata). Morate!

Smirnov (molče odloži revolver, vzame čepico ter gre. Pri vratih obstane, pol minute zreta oba molče drug drugega. Nato on bojazljivo stopi k Popovi in reče). Poslušajte . . . Vi se še zmerom srdite? . . Jaz sem tudi vražje razjarjen, da ne vem, kako se naj primerno izrazim . . . Stvar tiči v tem, da, nu vidite, takšne vrste historija, da tako povem . . . (kriči). Nu, ali sem jaz kriv, da ste mi všeč? (Zagrabi za stolov naslanjač, stol zahrešči in se lomi). Zlodej vedi, kakšno krhko pohištvo imate! Vi ste mi všeč! Ali razumete! Jaz sem malone zaljubljen!

Popova. Pojdite od mene — jaz vas sovražim!

Smirnov. O Bog, kakšna ženska! Nikdar v svojem življenju še nisem videl kaj takega. Propadel sem! Poginjam! Zašel sem v past kakor miš!

Popova. Odidite proč, če ne, ustrelim!

Smirnov. Streljajte! Vi niti ne morete razumeti, kakšna sreča je zame, umreti pod pogledi teh čudnih oči, umreti od krogle iz revolverja, katerega drži ta mala, mehka ročica . . . Prišel sem ob pamet! Pomislite in odločite se takoj, kajti ako jaz odidem odtod, pa se nikdar več ne vidiva . . . Plemič sem, pošten človek, imam deset tisoč letnih dohodkov . . . zadenem s kroglo v zrak vrženo kopejko . . . imam izvrstne konje . . . Ali hočete biti moja žena?

Popova (razburjena, potrese revolver). Streljajva se! K barjeri!

Smirnov. Prišel sem ob pamet . . . Ničesar ne razumem . . . (kriči). Sluga, vode!

Popova (kriči). K barjeri!

Smirnov. Prišel sem ob pamet, zaljubil sem se kakor kak dečko, kakor bedak! (prime jo za roko, a ona zakriči od bolečin). Jaz vas ljubim! (pade na kolena). Ljubim vas, kakor še nikogar nisem ljubil. Dvanajst žensk sem zavrgel, devet pa jih je zavrglo mene, toda nobene nisem ljubil tako, kakor ljubim vas . . . Raztajal sem

se in postal enak kvasu . . . tu čakam na kolenih kakor bedak ter vam ponujam roko . . . Kar sram me je! Pet let nisem bil zaljubljen, zaklel sem se, da se to več ne zgodi, tu pa sem se zapičil kakor oje v tuj voz! Ponujam vam roko. Da ali ne? Nočete? Ni treba! (Vstane ter urno gre k vratom.)

Popova. Stojte! . .

Smirnov (obstane). Nu?

Popova. Ničesar, odidite . . . Sicer pa stojte . . . Ne, idite, odidite! Jaz vas sovražim! Ali ne . . . Ne odidite! Oh, ko bi vi vedeli, kako sem jaz zlobna, kako jezna! (vrže revolver na mizo). Kar prsti so mi otekli od te zoprnosti . . . (od jeze trga robec). Kaj še stojite? Odpravite se!

Smirnov. Srečno!

Popova. Da, da, odidite! . . (kriči). Kam greste? Stojte! . . Sicer pa idite! Oh, kako sem zlobna! Ne bližajte se mi, ne bližajte!

Smirnov (stopivši k njej). Kako sem hud na samega sebe! Zaljubil sem se kakor gimnazijalec, klečal na kolenih . . . Celo mravljinci mi gomaze po koži . . . (surovo). Jaz vas ljubim! Zelo mi je bilo treba zaljubiti se v vas! Jutri je treba plačati obresti, košnja sena se je pričela, tu pa vi . . . (Objame jo okrog pasu). Nikdar si ne odpustim tega . . .

Popova. Odidite proč! Proč roke! Jaz vas — sovražim! K barjeri! (dolg poljub).

XI.

Prejšnja, Luka s sekiro, vrtnar z grabljami, kočijaš z vilami in delavci s koli.

Luka (zagledavši poljubujoči se par). Očetje! (Odmor.)

Popova (pobesivši oči). Luka, povej ondi v hlevu, naj bi danes Tobi ne dali čisto nič ovsa . . .

(Zagrinjalo.)

(Prevedel *Peter Miklavec-Podravski.*)

Še enkrat . . .

Še enkrat obsijaj ljubó,
rumeno solnčece, goró,
potem pa nočne naj temine
zagrnejo dolí, planine!

Še enkrat sreča prešlih dni
pred dušnimi očmi zasij,
potem pa večne naj temine
zagrnejo željé, spomine!

Branko.

Štiristoletnica hrvaškega slovstva.

Za »Ljubljanski Zvon« spisal dr. A. Musić, vseučiliški profesor v Zagrebu.

Hrvati se pripravljajo na praznovanje štiristoletnice svojega slovstva. Prvi je to misel sprožil profesor dr. Fr. Marković v »Vijencu« leta 1900. v članku »Djed i unuci« (str. 24.—26.). Tu on omenja, da bo leta 1901. štiristo let, odkar živi umetno slovstvo hrvaško, ali da se bližata tudi še druga dva jubileja: leta 1926. bo tisoč let, odkar je bil na Duvanjskem polju v Bosni Tomislav kronan za prvega kralja hrvaškega, a leta 1927. bo štiristo let, odkar so Hrvati v Cetinu v Dalmaciji izvolili za svojega kralja Ferdinanda I., odkar torej Hrvati imajo kralje iz habsburškega rodu. Marković je naredil tudi načrt, kako bi se vsi ti jubileji imeli praznovati. Toda za zdaj se je sprejel samo njegov predlog o praznovanju štiristoletnice hrvaškega slovstva. A sprejelo ga je mlado »Društvo hrvatskih književnika«, katero je odločilo v sporazumku z »Jugoslovansko akademijo«, »Matico hrvatsko«, »Društvom Sv. Jeronima« in »Hrvatskim pedagogičkim zborom« prirediti svečanost v Zagrebu meseca novembra t. l. Iz proglasa, ki ga je osrednji odbor te dni izdal, omenjam, da se bo svečanost vršila po tem-le razporedu: Sredi novembra se bodo povabili na svečanost v Zagreb vsi hrvaški pisatelji in prijatelji narodne prosvete. Ta strogo slovstvena spominska svečanost ima pa biti trojna: v društvu hrvaških pisateljev za pisatelje in njih goste; v hrvaškem narodnem gledišču za širje občinstvo in po vsem Hrvaškem za narod. V sporedu svečanosti bo najprej svečana seja, v kateri se bodo govorili svečani govori, recitirala prigodna pesem in čital spominski spis o štiristoletnem razvitku umetnega slovstva hrvaškega, a zraven tega deklamiral odlomek ene Marulićeve pesmi. Na svečani predstavi v gledišču se bo izvajala prigodna kantata, potem pa predstavljala prigodna igra, v kateri se bo prikazal prizor iz življenja pesnika Marulića. Čisti prihod gledišče predstave je namenjen za Marulićev spomenik v Zagrebu. Drugi dan svečanosti je posvečen spominu Avgusta Šenoe. Odbor se hoče oddolžiti senci slavnega Zagrebčana Šenoe, ki je proslavil svoje rojstno mesto v krasnih svojih romanih. Potem bo izredni občni zbor »Društva hrvatskih pisateljev«, na katerem se bodo posvetovali po-

sebno o vprašanju občnega zbora hrvaških pisateljev. Da se pomen te svečanosti predoči tudi narodu, izda osrednji odbor svečan popularen spis, v katerem se bodo prikazale zasluge pesnika Marka Marulića in glavni momenti umetnega slovstva hrvaškega v teh štirih stoletjih. Čisti prihod tega spisa je namenjen tudi za Marulićev spomenik v Zagrebu. Na koncu svojega proglasa priporoča osrednji odbor vsem pevskim društvom hrvaškim, čitalnicam in drugim prosvetnim korporacijam, da v teku tega leta prirede javna čitanja in koncerte in da skrbe za to, da bi se ta svečanost v vseh večjih mestih dostojno manifestirala, posebno pa tako, da bi se postavljale spominske plošče hrvaškim prosvetiteljem.

Tako se bo v glavnih črtah letos praznovala ta redka spominska svečanost. Zdaj pa pojdimo za štiristo let nazaj v preteklost, v leto **1501.** Tega leta je Marulić dovršil svojo »Judito«. To se vidi iz tega, ker je posveto tega svojega dela (»počtovanomu u Isukrstu popu i prmanciru (primincerius) splickomu, gospodinu dom Dujmu Balistriliću, kumu svomu«) datiral tako-le: »Od rojen'ja Isukrstova u puti godišće prvo nakon tisuća i pet sat, na dvadeset i dva dni miseca aprila. U Splitu gradu.« Zato se življenje umetnega slovstva hrvaškega računa od tega leta, čeravno je »Judita« bila prvikrat natisnjena šele l. 1821. Sicer pa sam Marulić v omenjeni posveti pravi, da je to pesem zložil »po običaju naših začinjavac« t. j. pesnikov; tedaj je bilo pesnikov hrvaških že pred Marulićem; ali mi ne poznamo ne njih ne njih pesmi. Marulićeva »Judita« je prva ohranjena umetna pesem hrvaška. Zato je prav, da se po njej ravna jubilej slovstva hrvaškega. — Kdo pa je bil Marulić?

Zibka slovstva kakor tudi političnega življenja hrvaškega je tekla v Dalmaciji, na solncu italijanskega preporoda (renaissance). Marko Marulić se je porodil. 1450. v Spletu. Sin plemenitega rodu in bogatih roditeljev je šel po navadi tistega časa v višje šole v Padovo, kjer se je pri glasovitih učiteljih učil posebno filozofije, poetike in retorike. Ko se je vrnil domov, pravijo, da je nekaj časa živel lahkomiselno; toda kmalu se je zavedel ter se je odrekel sveta pa svoje življenje posvetil samo pisanju knjig in pobožnemu razmišljanju. V svojem šestdesetem letu je šel celo v samostan sv. Petra v Gluhi dolini na otoku Šolti, ali črez dve leti se je vrnil zopet nazaj v Splet, kjer je tudi umrl l. 1524. v štiriinsedemdesetem letu svojega življenja.

Pisal je Marulić vrlo mnogo v verzih in v prozi, v hrvaškem in v latinskem jeziku. Po njegovih latinskih delih ga je poznala cela

zapadna Evropa. Naj omenim le najglavnejša! Njegov »Evangelistarium« je sestavljen po glavnih naukih sv. evangelija za pouk ljudem, kateri hočejo krepostnó in sveto živeti. Razdeljen je na 7 knjig tako, da se v 1. govori o veri, v 2. in 3. o upanju, v 4.—7. o ljubezni. Delo je polno modrosti, morale in velike učenosti. Koliko se je cenilo, vidi se po tem, da je v sto letih doživelo sedem izdanj in da se je tudi na italijanski jezik prevelo. Italijanski prevoditelj (Silvan Razzi) imenuje Marulićev Evangelistar sveto knjigo in pravi, da je večkrat ne samo od navadnih, nego tudi od učenih ljudi slišal, da kolikorkoli so knjig čitali, nobena jih ni toliko izpodbudila na pošteno in pobožno življenje, kolikor ta Marulićeva, katera je kakor kaka božanska etika in zbornik vseh kreposti krščanskih. — Še večjo ceno je imelo Marulićevo delo »De institutione bene beateque vivendi« (nauk o dobrem in srečnem življenju), katero je v 16. in 17. stoletju doživelo do trideset izdanj po celi Evropi: v Italiji, na Francoskem, Nemškem, Švicarskem in Nizozemskem, italijanski prevod od l. 1569.—1609. pet izdanj, a prevelo se je tudi na nemški jezik (l. 1583.). Po vsebini je sorodno Evangelistariju, vendar je v moralnih naukih in historiških primerih bogatejše in obširnejše, čeravno nima več nego 6 knjig. S tem delom je Marulić pokazal, da zna ne samo sv. pismo starega in novega testamenta skoraj na pamet, nego da pozna tudi vse stare grške in latinske pisatelje, posebno pa cerkvene historike in pisatelje življenja svetnikov. Z velikim trudom je v njem zbral moralne nauke iz sv. pisma in iz vseh boljših pisateljev, ki so pred njim živeli in v grškem ali latinskem jeziku pisali, in zložil jih tako razumno, da bi se njegovo delo moglo imenovati enciklopedija naukov moralnega življenja (pravi J. Kukuljević). Sicer je pa Maruliću v populariziranju krščanskih naukov bilo vzor znano delo Tomaža Kempenskega »De imitatione Christi«. Tudi »Parabolae« (50) Marulićeve so bile zelo popularne in so se večkrat izdale. Še l. 1882. je izšel nov italijanski prevod Parabol v Genovi.[1]) Značajno je, da nobeno od omenjenih latinskih del Marulićevih ni našlo hrvaškega prevoditelja, gotovo zato, ker je vsak, kdor je znal ceniti Marulićevo didaktiko, znal tudi latinski. Pač pa je v naše dni ta sreča zadela Marulićevo delo »De humilitate et gloria Christi«. Prevedel ga je na hrvaški J. Cherubim Šegvić pod naslovom »Poniženi i uzvišeni Isus« (Zadar 1893).

[1]) Marulićeve Parabole so tako lepe in poučne, da bi dobro bilo, ko bi se v prevodu podale tudi slovenskemu narodu. To bi lahko storila na pr. »Družba sv. Mohorja«.

Razen bogoslovnih in moralno-filozofičnih del je Marulić v latinskem jeziku pisal tudi historična dela; n. pr. »Regum Dalmatiae et Croatiae gesta« (Dela dalmatinskih in hrvaških kraljev; prevod stare hrvaške kronike); »In eos qui beatum Hieronymum Italum esse contendunt« (Proti tistim, ki trdijo, da je sv. Jeronim bil Italijan); »Epistola ad Adrianum VI. pont. max. de calamitatibus occurrentibus et exhortatio ad communem omnium Christianorum unionem et pacem« (Pismo papežu Hadrijanu VI. o nadlogah in opomin na slogo in mir vseh kristjanov; Marulić opisuje nadloge, ki jih trpi Dalmacija od Turkov, in prosi papeža, da bi pomiril in zedinil krščanske narode in izpodbudil jih na vojsko proti Turkom); »Dialogus de laudibus Herculis« (Razgovor o slavnih delih Herkulovih; razgovarjata se pesnik in bogoslovec). Tudi zbirko latinskih napisov, ki jih je nabral po Italiji in v Solinu, je izdal Marulić. K vsemu temu prihaja pa še veliko število latinskih pesmi: elegij, himen, ôd, heroičnih pesmi, epigramov itd. Predmet jim je vzet navadno iz sv. pisma ali iz življenja svetnikov. Prave poezije ni mnogo v njih, pač pa zaslužuje vsako hvalo klasična oblika in moralna vsebina. (O latinskih pesmih Marulićevih govori obširno M. Šrepel v »Nastavnem Vestniku« 1899. str. 346. in d.).

Še lepši od venca, ki ga je Maruliću splela krščanska Evropa za njegova latinska dela, je pa venec, s katerim ga je ovenčal njegov lastni narod za dela, ki mu jih je podal v njegovem jeziku in ž njimi vsadil drevo hrvaškega slovstva. Glavno hrvaško delo Marulićevo je epos »Judita«, katero je, kakor sem že poprej omenil, dovršil l. 1501., a izdal šele l. 1521. v Benetkah pod naslovom: »Libav Marka Marula Splićanina, u kom se uzdrži istorija svete udovice Judit u versih hrvacki složena, kako ona ubi vojvodu Oloferna po sridu vojske njegove i oslobodi puk izraelski od velike pogibili.« Druga izdaja je izšla že drugo leto (1522.) s slikami; potem sta izšli še dve izdaji (četrta l. 1628.); letos pa izide med knjigami »Matice hrvatske« sijajno jubilejsko izdanje, v katerem bodo tudi slike iz starih izdaj reproducirane. V svoji pesmi je Marulić pesniški obdelal znano biblijsko povest o junaški Juditi v šestih spevih. V glavnem se pesnik drži reda, ki mu ga podaje sveto pismo. V že omenjeni posveti dom Dujmu Balistriliću pravi, da je to historijo zvel v verzih »po običaju naših začinjavac i jošće po zakonu starih poet«. Za prvi izraz misli prof. M. Šrepel, najboljši poznavalec Marulića« v svoji razpravi »O

Maruliću«, ki jo je 5. junija čital v Jugoslovanski akademiji v slavo štiristoletnice Marulićeve »Judite«, — da se tiče metra, ker že v početku 15. stoletja nahajamo v Dubrovniku pesmice v šestercu, a Marulićev dvanajsterec je samo zveza dveh šestercev. Da se vidi, kako obliko ima Marulićeva »Judita«, navajam tukaj njen začetek:

»Dike ter hvalj*en'ja* presvetoj Jud*iti*,
smina nje stvor*en'ja* hoću govor*iti*;
za to ću mol*iti*, bože, tvoju sv*itlost*,
ne htij mi krat*iti* u tom punu m*ilost*.«

A za drugi izraz (»po zakonu starih poet«) misli Šrepel, da se tiče kompozicije in stila, v čemer Marulić posnema posebno Vergilija in Ovidija. Opis vojske in razne pripodobe v 1. spevu nas živo spominjajo Vergilijeve Eneide (in sicer njene druge polovice). Značilna je tudi amplifikacija misli, kakor jo nahajamo posebno v Ovidijevih delih. Jezik, ki ga je Marulić s svojo »Judito« vpeljal v slovstvo hrvaško, je njegovo materino narečje čakavsko. Šele, ko se je hrvaško slovstvo razvilo v Dubrovniku, zagospodovalo je v njem štokavsko narečje. Sicer pa v »Juditi« ne nahajamo mnogo poezije. Gotovo je pesniku oviral polet biblijski predmet in pa težki meter. Danes ima »Judita« le še historično vrednost. Ali da je ob svojem času bila popularna, dokazuje najbolj to, da je v dveh letih doživela dve izdaji.

Kar je o »Juditi« rečeno, velja tudi za drugi epos Marulićev, za »Suzano«, ki je pa ohranjena samo v rokopisu, kjer ima naslov: »Počinje historija od Susane hćere Helkije, a žene Joakimove. Ovo se zgodi u Babiloniji, budući tamo zaveden u sužanjstvo puk izraelski. Ovej verse složi Marko Marul Splićanin«. Sicer pa je Suzana krajša od Judite, ker ima samo 780 verzov, a Judita jih ima 2126.

Razen teh pesmi je izdal I. Kukuljević v 1. zv. akademijskega zbornika »Stari pisci hrvatski« še mnogo drugih kot Marulićeve. Med njimi so pesmi poučne in nravstvene, duhovne in bogoljubne, šaljivo-satirične ali pokladnice in smešnice (tal. Farse, nem. Fastnachtsspiele), prikazanja (tal. Rappresentazioni, nem. Geistliche Schauspiele). Ali za mnoge od teh samo v rokopisu ohranjenih pesmi ni gotovo, če so res Marulićeve. Gotovo je pa njegov prevod znanega zbornika »Disticha moralia Catonis« pod naslovom: »Stumačen'je Kata«. Prevod je svoboden. Marulić tudi tu rad amplificira misli originala; zraven pa gleda moralne nauke postaviti na krščansko podlago (gl. Fr. Maixnera v Radu Jugoslov. akademije knj. 74.).

Izmed prozaičnih hrvaških del, ki se smatrajo za Marulićeva, je gotovo njegovo samo to-le (ohranjeno v rokopisu): »Knjige Ivana Gersona kancilira pariškoga Od naslidovanja Isukrstova i od pogrjenja taščin segasvitnjih«. To je prevod glasovitega dela Tomaža Kempenskega »De imitatione Christi«, katero je Marulić imel za Gersonovo, toda danes ga kritika smatra za Tomaževo. Marulić ga je prevel že l. 1500., kakor je zapisano na koncu rokopisa, tedaj še predno je spisal svojo »Judito«. Pa že to, da je ravno to delo šel prevajat, je značilno za smer slovstvenega delovanja Marulićevega.

Seme, ki ga je Marulić pred 400 leti posejal, obrodilo je obilno sadu. V tej dolgi vrsti let je hrvaško slovstvo napredovalo neprenehoma, čeravno se mu je središče večkrat menjavalo po tem, kakor je osvajalo posamezne dežele hrvaške. Najprej je cvelo v Dalmaciji, potem v Bosni, potem v Slavoniji, potem v pravi Hrvaški. Nazadnje se je ustavilo v duševnem središču celega naroda, v Zagrebu, kjer so se vsi posamezni žarki, ki so ga dotlej oživljali, zlili v jarko solnce, ki ga je probudilo na novo življenje. Danes štejejo že vse vrste slovstva med Hrvati odličnih zastopnikov. In če se Hrvat o štiristoletnem jubileju svojega slovstva ozre v preteklost, mu ni treba biti v skrbi za prihodnjost. Večno pa bo hranil hvaležen spomin začetniku svojega slovstva, Marku Muliću, in s ponosom ga bo navdajala misel, da je to bil eden najodličnejših mož svojega časa. Tako se bo izpolnilo, kar je l. 1536. o njem pel Peter Zoranić:

»Blažen i slovući biti će njega glas,
dokole živući bude hrvatski stas.
Njegova poja slas i složenja hitrost
uzdržati će vlas, dokol sunčja svitlost
bude obhodit svit vas dileć svu kripost«.

Iz popotnega dnevnika.

1. Velikanoč med beneškimi Slovenci.

Sv. Peter Slovenov.

Vsi travniki in vsi vrtovi
že zelenijo in cvetó . . .
Velikonoč pojó zvonovi,
pomladno se smehljá nebó.

Ljudjé prijazni in veseli
pozdravljajo me tod gredoč. —
Obleko pražnjo so odeli,
saj danes je velikanoč!

In mehki solnčni soj trepeče,
poljubljajoč dolinski kraj . . .
Čar poezije, tihe sreče
razliva se črez ves ta raj . . .

Velikanoč . . . Vstajenja slavi
zares pojó zvonovi tí?
Ah, nekaj v duše dnu mi pravi,
da na pogreb takó zvoní . . .

Počasi, tiho do gomile
mrliča nekega nesó . . .
Da grob bi vsaj mu okrasile,
cvetlice tod povsod cvetó . . .

---

2. Jutro na lagunah.

Med Gradežem in Oglejem.

Vse tiho kroginkrog . . . Laguna spava . . .
Oj, kakor daleč segajo očí,
pred mano morje mirno mi leží . . .
Ko bela čajka ladja naša plava . . .

Polglasno ribiči še govorijo.
In vmes pokaže kdo molčé črez krov,
češ, tam-le vselej je obilna ribja lov.
Da ne vzbudé lagune, se bojijo . . .

Prozorna tenka megla jo pokriva,
odeva ko nevestin jo ovoj;
pod njim obraz laguna skriva svoj
in sanje jútranje čarobne sniva.

Od nekod vetrič svež mi rahlo piha . . .
In slastno srkam vase duh solí,
živahneje po žilah polje kri,
in grud svobodneje se širi, diha.

Vse tiho . . . Tam z otoka, iz goščave
zdaj vzletel je povodnji ptič nekak.
Kričeč vznemiril le za hip je zrak,
in zginil spet je nekam tja v daljave.

Aj, kaj takó gorí tam na obzorju!
Izza valov krvav se dviga žar;
po neizmerni plani mu odsev trepeče . . .
Izkópan vstaje dneva svetli car . . .
Kakó se zlata krona mu leskeče,
a on zre zmagovit po sinjem morju . . .

---

3. Noč ob morju.

Gradež.

Noč . . . Na nebu tu, tam kaka zvezda gorí . . .
Vse molčí . . . Samo morje pred mano šumí . . .
Širi tiha se temna daljava.
Samo morje nemirno ne spava?
Kaj je tam iz mrakú zažarelo zdaj to?
Vzplamenelo je nekaj, se vnelo . . .
Kak Ciklop li odprl je tam svoje oko?
Spet ugasnilo je, potemnelo . . .

A tam lučka pomiče se preko valov . . .
Že izginila je za obzorje . . .
To nemara povrača se ladja domov —
kam, to veš le neskončno ti morje!

Vse molčí . . . Le tí morje pred mano šumiš.
Samo ti še ne spavaš, le ti še bediš . . .
Prsi dvigajo se ti mogočne,
sred tišine ti sôpejo nočne.
Bolj in bolj se razširja velika ti grud . . .
Kak razganja osrčje skrivnosten ti čut?
Kaka strast ti valove peneče
na pobrežje zaganja in meče?
Samo s sabo šepečeš, ko rahlo šumiš?
In sedaj kakor grom mi bučiš in grmiš . . .
Zdaj toguješ, po nečem žaluješ . . .
Mar i tebe premagala bajna je noč,
sen čarobni zapredel te v svojo je moč,
in zato tak ječiš in vzdihuješ?
Oj, o čem pač v ponočnem zdaj sanjaš ti snu?
Mar o zlatih zakladih, ki skriti na dnu
ti že veke ležé zakopani
in le tebi so samemu znani?
Al o daljnih deželah ti sanja srcé,
ki poljubljajo tvoje sedaj jih vodé,
o bregovih zelenih, cvetočih,
o obalah peščenih in vročih?
Palme vztočne, visoke li gledaš sedaj,
ali severni brezov se sanja ti gaj?
Slišiš ribičev severnih tožni li spev
in njih pesmi med fjordi otožni odmev?
Parobrode li zreš velikane,
zreš v oklepih jeklenih Titane nocoj,
ki razjarjeni v divji sopihajo boj
izza luke tam skrite, neznane? . .
Kaj zastokalo spet si bolestno takó?
Se li ladja potaplja v globoko ti dno?
Vidiš zdaj-le popotnike plašne,
slišiš krike obupne in strašne? . .
Ah, kaj mar ti ponočni ta san!

In kaj mar ti vsa ta spremenljivost,
in kaj briga te nična minljivost,
neizmerni in večni ti moj ocean!

Šúmi, pevaj mi himno prekrasno,
himno sveto o večnosti glasno!
Kakšna godba v teh zvokih je tvojih in moč!
Ah, poslušal očaran bi celo to noč!

---

4. Pred spomenikom Mickiewicza.

Varšava.

Napósled! . . . Mislil sem že res,
da kraljev poljskih ni v Varšavi . . .
A tukaj pred menoj stojí
iz brona vlit kralj jeden pravi!

Kralj-pesnik Adam, z mečem pač
v boj vodil nisi ti junakov,
a z liroj zapovedoval
ti srcem svojih si rojakov.

Kdarkoli z zlatih tvojih strun
je pesem nova zazvenela,
za dom, za svetli ideal
je milijone duš razvnela.

In pred pesniški prestol tvoj
neštete vrele so armade,
poslušat te, a ti si pel
nesmrtne svoje jim balade . . .

Tod mimo tebe dan hruščí,
vse peha nekam in drví se . . .
V življenja zreš kalejdoskop,
ki pisan pred teboj vrti se.

Ti mirno, kralj-poet, stojiš,
in noga tvoja se ne gane . . .
I pesem tvoja, dobro veš,
ne mine nikdar, a ostane . . .

---

5. Ukrajinska step.

Step ti ukrajinska, širna, tiha plan!
Tu ležiš na solncu kakor božja dlan.

In po stepi vlak naš kakor črv se vije . . .
Gledam . . . Kje pogled moj tod si naj počije?

Kamorkoli željno ozre se okó —
le ravnina sama in nad njoj nebó

ko azurni šator večni se razpenja . . .
Step ti nedogledna, kje ti meja jenja?

Zgrudim se, zadremljem . . . Vlak polzí, polzí . . .
Leze li v neskončnost? V sanjah se mi zdi . . .

Vzdramim se, pogledam: ista pokrajina,
ista step široka, ista še ravnina!

Kroginkrog vse tiho . . . Kje je kak kazak,
ki bi vranca jahal mi črez plan junak?

Ni nikjer je žive točke na obzorju.
Vse je mrtvo kakor na brezbrežnem morju . . .

Vlak enakomerno kakor gad polzí . . .
Je li se premaknil že za tri pedí?

Hej, Mazepa, kje si vojskovodja slavni?
Zberi četo svojo pred menoj na ravni!

Ni nikjer Mazepe — le naš parostroj
puha in zapušča dim siv za seboj.

Glej! V daljavi tam-le zdaj se nekaj giblje!
Ko pošast velika se fantastno ziblje . . .

Mlin tam krila svoja kvišku mi molí,
a počasi veter stepni jih vrtí . . .

Dviga se in pada tam za krilom krilo . . .
Na obzorju vidim čudno to strašilo.

Gledam ga in gledam . . . Moti me okó!
Ni to mlin na veter — stepni duh je to!

Stepni duh sam roke svoje tam vzdiguje . . .
Dolgčas je i njemu, na pomoč vzdihuje . . .

---

6. V cerkvi »Krista Spasitelja«.

Moskvá.

Sred morja lučij, sred kadíl oblakov
vzdiguje zlati se ikonostas. —
»Gospodi, pomiluj! . .« zapel slovesno
in sveto himno je globoki bas.

»Gospodi . . .« in zdaj tiše, zdaj glasneje
oglaša pevcev se številni zbor;
pod kupolo visoko plava pesem,
in s pesmijo se vzpenja v raj sabór.[1])

Odkod so grla tá in tí glasovi?
Mar kerubi takó lepó pojo?
Zakaj tako objemajo mi dušo?
Zakaj začarali so mi uhó?

Ko strun srebrnih mehka melodija
zdaj boža mi in ziblje srce spev,
a zdaj narašča kakor slap mogočni,
in kakor groma ori se odmev.

In duša koplje mi se v teh glasovih,
očiščena je grehov vseh mi spet;
veruje, upa, ljubi, moli z vami,
korál veliki peva z vami vred . . .

A ti mužík, ki klanjaš se in križaš,
veš li, kdo pevci so pobožni tí?
Ti pevci tvoji zapodili z mečem
Tatarja so iz Kremlja njega dnij.

Pred pevci temi bežal z vaših stepij
ponižani je smeli Korsičán;
in v Šipki krvaveli tí so pevci —
in rešen bil balkanski je Slovan . . .

»Gospodi, pomiluj! . .« Koral se ori,
močneje in močneje peva bas . . .
Sred morja lučij, sred kadil oblakov
leskeče zlati se ikonostas.

A. Aškerc.

[1]) соборъ = sabór = cerkev.

Voditelji kitajskega duševnega življenja.

Za »Ljubljanski Zvon« napisal Přemysl Hájek (Berlin).

(Nadaljevanje.)

II. Meng-tsï.

V burnih časih, ki so nastali po Konfucijevi smrti, so prišli njegovi nauki ob vso veljavo. Zmotnje so se zagnezdile tako na vladarskih prestolih kakor tudi v kitajski filozofiji. Pustolovci so prišli do vlade, pustolovci so razširjali svoje ekscentrične nauke ter izpodkopavali Konfucijevo avtoriteto. Pa v tej dobi se je narodil velikega misleca dostojni in krepki bojevnik Meng-tsï, ki je iznova dvignil zastavo mojstrovih naukov, jo branil proti napadovalcem in jo tudi ubranil.

Meng-tsï (latinizovano Mencius) se je rodil leta 371. pr. Kr. kot potomec ene izmed onih treh knežjih rodbin, ki so se za Konfucija v Lu borile za nadvlado, takrat (ko se je Meng-tsï rodil) pa so bile obubožale.

Očeta je izgubil kmalu, in vzgojo otroka je prevzela mati Čang, ki v spominu kitajskega naroda še sedaj živi kot vzor matere. Prejemši od nje dobro predizobrazbo, se je vdal študiju starih knjig — zlasti s Knjigo pesmi in s Knjigo zgodovinskih izvestij se je baje marljivo pečal — se oklenil z vso dušo Konfucijevih naukov ter se odločil, braniti jih proti novim ukom.

Vse njegovo nadaljnje življenje je takorekoč kopija življenja mojstrovega. Kmalu je začel tudi sam nastopati kot učitelj in je zbral okrog sebe množico učencev, ki so ga bržkone gmotno podpirali. Ko je pa prekoračil štirideseto leto, se je odpotil kakor Konfucij v sosednje dežele, da bi pridobil tamošnjega vladarja za uresničenje svojih filozofsko-političnih idej.

Politične razmere na Kitajskem so bile v oni dobi zelo klavrne. Cesar je bil le senca vladarja in, posamezni knezi, ovladovani od slabih svetovalcev, so živeli v večnem medsebojnem prepiru. Čisto naravno torej, da je Meng-tsïjevo delovanje zadelo na nepremagljive ovire, in da njegov trud ni dosegel namena. Končno po dolgem brezuspešnem blodenju se je vrnil, varan v svojih nadejah, leta 309. v Lu, kjer je

živel še 20 let, in se posvetil v krogu svojih prijateljev in učencev spisovanju svojega dela.[1])

Umrl je leta 289. pr. Kr., pozabljen od vseh, razen najbližjih znancev. Leta 135. so ga kitajski učenjaki uvrstili med klasike in mu odkazali prvo mesto za Konfucijem. Toda šele črez 1300 let je bil javno priznan in mu je bilo določeno dostojno mesto v Konfucijevih templjih. Danes je Meng-tsï ljubljenec kitajskega naroda. Že mali otroci se ga uče na pamet v šolah, tako da so njegovi nauki prešli Kitajcem v meso in kri, in da so njih politični nazori pravzaprav nazori Meng-tsïjevi.

Kar se tiče vsebine in obsega Meng-tsïjevega učenja, je Meng-tsï s Konfucijem precej v takem razmerju kakor Platon k Sokratu. Meng-tsï je ortodoksni učenec Konfucija, pa njegova filozofija je sistematičnejša in obsežnejša nego mojstrova in tudi bojevitejša — ker namerjena proti nekonfucijanskim filozofom, skeptikom, cinikom in socialistom.

Ker je glavno človek v svojem razmerju do človeške družbe (države) predmet te filozofije, se lahko reče, da je to nauk o državi (Staatsweisheit, political philosophy), zgrajen na etičnih principih, katerih filozofski temelj je nauk o človeški naravi.

Po Meng-tsïju imajo vsi ljudje isto naravo (Wesensnatur): »Vse stvari iste vrste so si med seboj podobne, zakaj naj bi torej dvomili o tem glede človeka«. In nadalje pojasnjuje: »Kaj imajo torej vsa srca skupnega? So to ideje in pravičnost«. Svetniki (svetnik = ideal človeka) se razlikujejo od drugih ljudi le po tem, da ono »skupno« prej pojmijo. Narava človeka se pojavlja v njegovem srcu (= duši), ki je središče duševnega življenja. Vsi ljudje imajo usmiljeno (sočutno), sramežljivo, rahločutno in vestno srce, (the feeling of commiseration, the f. of shame and dislike, the f. of modesty and complaisance, the feeling of approving and disapproving); kdor ga nima, ta po Meng-tsïju ni človek. To so temelji moralnih čutov, kajti »srce

[1]) Knjiga Meng-tsïjeva, po avtorju imenovana Meng-tsï, je najbolje prevedena na angleški jezik: The Chinese Classics with a transl. etc. by James Legge. Vol. II. The Works of Mencius. Hongkong-London 1861; 2. izdaja Oxford, Clarendon Press 1895. Na francoski jezik je preložena v: Confucius et Mencius Les quatre Livres de philosophie morale et politique de la Chine, traduits par M. G. Pauthier. Paris, Charpentier 1862. Na nemški jezik je preložen največji del Meng-tsïja v: Ernst Faber, Eine Staatslehre auf ethischer Grundlage oder Lehrbegriff des chinesischen Philosophen Mencius. Elberfeld 1877. Poslednje je prevedeno tudi na angleščino od A. B. Hutchinsona pod naslovom »The Mind of Mencius or etc.« London. Trübner & Co. 1882.

usmiljenosti (sočutnosti) je kal humanitete, srce sramežljivosti kal dostojnosti in srce vestnosti kal modrosti.« Da si iz teh kali vzgojimo kreposti, moramo čuvati srce »želja po uživanju zunanjih stvari« in se izobraževati. In cilj tega izobraževanja ni nič drugega kakor samospoznanje. »Namen študija in preiskovanja ne obstoji v ničemer drugem, kakor edino le v tem, da iščemo svoje zablodelo srce«.

Meng-tsï se ne zadovoljuje samo s preiskovanjem človeške duše, ampak gre dalje in opazuje razmerje človeka do Neba (t'ien). Kakor je Nebo vzrok vseh vzrokov, tako izhajajo tudi duševne zmožnosti iz njega, ono plačuje dobro in kaznuje zlo. Svoje dolžnosti do Neba izpolnjuje človek, če »kroti svoje srce in vzgaja svojo naravo«. A »kdor je spoznal svoje srce, pozna svoje bistvo; poznaš li bistvo, poznaš tudi Nebo«. Do te velike ideje sta dospela skoro v isti dobi na tako oddaljenih krajih zemlje dva filozofa, sinova čisto različnih plemen: Grk Sokrat na Zapadu in Kitajec Meng-tsï na Vzhodu.

Vesoljni svet je po nazorih Meng-tsïjevih urejevan po enotnem, splošnem, generalnem zakonu, imenovanem tao. Glede na človeka pojavlja se »tao« posebno v štirih temeljnih krepostih: modrosti, humanosti, pravičnosti in nravnosti (moralnosti) ter v petih človeških razmerjih: očeta in otrok, moža in žene, bratov in prijateljev, vladarja in ministrov (uradnikov).

Obseg modrosti je uresničevanje humanitete in pravice. Ni, da bi moralo in tudi ne sme biti to golo mnogoznanje (Vielwisserei), modrost je v svojem obsegu lahko omejena in ima lahko za svoj cilj le najbližje stvari »Celó modrost Yao-va in Sun'ova ni obsegala vseh stvari, temveč je šla pred vsem na to, po čemer nimamo najprej stremeti«. Prava modrost je torej vedno praktičnega značaja.

Humanost je branil Meng-tsï proti takrat razširjevanim naukom sensualizma in socializma: »Pri sensualizmu se vrti vse okrog »jaz«-a, tu se ne priznava nobenega drugega gospoda (avtoritete), pri socializmu pa velja »splošna ljubezen«, tu prenehajo vse razlike, celo naravne.« Točne definicije pojma humanosti nam Meng-tsï ne podaje, loči jo pa strogo od sinovske pietete: »Plemenit človek ljubi kreature (stvarstvo), pa ne izvršuje proti njim humanitete, proti ljudstvu izvršuje humaniteto, pa ni do njega zaupljiv; zaupljiv je le do roditeljev, človekoljuben do ljudstva in ljubezniv do stvarstva.«

Pravičnost čisla Meng-tsï bolj nego življenje. Lepe so njegove besede: Rad jem ribe, pa tudi medvedje tace jem rad; če obojega

hkratu ne morem dobiti, pustim ribo in si vzamem medvedjo taco. — Življenje tudi ljubim in pravičnost tudi; če obojega hkratu ne morem dobiti, pustim življenje in si vzamem pravičnost. Življenje tudi spada k temu, česar si jaz želim, pa med tem, kar si jaz želim, so še večje stvari nego življenje, zato si ga (življenje) nočem pridobiti s podlostjo«.

Kar se tiče nravnosti (moralnosti) pravi Meng-tsï: »Kdor ima nrav (Sitte), časti druge«. Pa, dasi ji pripisuje veliko važnost, mu ni neznano, da je nrav lahko dobra ali slaba: »Nravi, ki je nenrav, pravičnosti, ki je nepravičnost, ne izvršuje velik človek«.

Nauk o človeških razmerjih je prevzel Meng-tsï od svojega mojstra Konfucija, zato ni treba posameznosti obširneje razlagati. Tem več je pa povedati o Meng-tsïjevem nauku o državi, kar tvori jedro njegovih ukov.

Namen države ni samo povzdignjenje gmotnega blagostanja državljanov, ampak tudi duševnega. »Ljudje imajo eno konsekvenco: zadostna hrana, topla obleka, udobno stanovanje brez (etične) izobrazbe jih približuje živini.« Najboljše izobraževanje ljudstva pa je dober vzgled najvišjih dostojanstvenikov države. »Če je vladar človekoljuben, je vsakdo človekoljuben, če je vladar pravičen, je vsakdo pravičen«. Izobrazba ljudstva je naravnost nujno potrebna za obstanek države: »Če država nima veliko gradov in trdnjav, obilo orožja in branil, ni to nikakšna nesreča; če si ni razširila polja in ne nakopičila blaga, ni to nikakšna škoda. Če pa višji nimajo moralnosti, nižji ne izobrazbe, pa se dvigne uporno ljudstvo, in polom ni daleč«.

Specijalno se vrši vzgoja v peteri smeri: »Plemenit človek poučuje na petero načinov: 1) na nekatere vpliva kakor pohleven dežek ob pravem času, 2) pri nekaterih izpopolnjuje kreposti, 3) pri nekaterih razvija zmožnosti do razcvita, 4) pri nekaterih odgovarja na vprašanja, 5) nekatere poplemenituje posebno.«

Država je mogočna, če je sama na sebi, po svojih členih, v moralni harmoniji močna. Potem je ne more razdejati zunanje nasilje: »Človek se mora najprej sam onečastiti, potem ga šele drugi, rodbina se mora najprej sama uničiti, potem jo šele drugi, država se mora najprej sama razmesariti, potem jo šele drugi«. Drugod zopet pravi: »Narod se ne obvaruje z obmejnimi nasipi, država se ne obrani s strmimi gorami in soteskami in si ne pridobi ugleda z orožjem. Kdor je moralni svetovni zakon (tao) našel, temu pomagajo mnogi, kdor ga pa je izgubil, temu jih pomaga malo.«

Vojski je Meng-tsï odločen nasprotnik (»Vojska je sploh zavrgljiva«) in zahteva politiko miru. Agresivna vojska mu ni nič drugega kakor pobijanje ljudi: »Če se bojujejo za zemljo, pokrivajo ubiti plano polje, če se bojujejo za mesto, napolnjujejo pobiti mesto. To ima v mislih rek: ‚deželo braniti, človeško kri piti' — zločin, za katerega je smrt še premila kazen. Dobre bojnike naj zadene najhujša kazen, takoj za temi one, ki vladarje aliirajo (za vojsko), nato pa one, ki povečujejo goličave in obremenjujejo ljudstvo z neobdelano deželo.«

Največje blagostanje države je sloga njegovih elementov, harmonija nižjih in višjih. Da se ta ohrani, morajo vsi živeti tako, da imajo ta princip pred očmi, kajti: »Če zgoraj ni nobenega ideala (tao) v svrho preskušnje, spodaj nobenega zakona v svrho spoštovanja, dvor ne veruje tau, rokodelec ne veruje meri, plemenitnik se pregrešuje zoper pravičnost, priprosti človek zoper kazenske zakone. Da se mesto (država) dalje vzdrži, je le srečen slučaj.«

(Konec prih.)

Kako je mrtev ta jesenski dan . . .

Kako je mrtev ta jesenski dan,
kako je prazna, tožna ta ravan!
Črez njo hrumeč viharji ne vihrajo,
črez njo šušteč zefirji ne pihljajo,
nad njo ne lomi v gromu se nebo,
nad njo ne sije solnčece ljubo.
Ah, solnce jasno, vihre črne spe,
in blede té megle srce moré . . .

In to življenje mrtvo se mi zdi.
Za uro ura leno se vrsti . . .
Nesreč viharji dni mi ne kalijo,
veselja žarki vanje ne žarijo.
Tišina . . . mir . . . Nad poljem vse molči . . .
Ni solnčnih žarkov, vihre, gromov ni.
Ah, solnce jasno, vihre črne spe,
in blede té megle srce moré . . .

Ivo Šorli.

Zaščitnikoma Levčevega pravopisa vnovič v preudarek.

Spisal V. Bežek.

oja iz »Ljubljanskega Zvona« ponatisnjena razpravica o našem bodočem oficialnem pravopisu je izzvala dva krepka odgovora. Oče Stanislav Škrabec ji je privoščil »platnice« cele številke svojega »Cvetja« (XIX, 2); tudi v 3. številki istega letnika je menda nekaj trpkih besed izgovorjenih na mojo adreso, in konec številke je celo posvetil verzificirano, da ne rečem poetično satiro — žal, da je jezikoslovni lajik ne bo razumel brez učenega komentarja. Prof. dr. K. Štrekelj pa je počastil mojo brošurico v »Domu in Svetu« (Kritika in biblijografija, str. 572.—576.) z odgovorom, ki je nova priča njegove temperamentnosti. Izšla pa je prof. dr. K. Štreklja kritika tudi v ponatisku.

Menda bodo čitatelji le odobravali, da na »epitheta ornantia« obeh odgovorov, ki lete name in na moje somišljenike (»negodna gospoda«, »masa slabo poučenih učiteljev«, »psevdo-filologi«, »gigerli«, »ničevedci časnikarski«, »znanstvena laž in podtikanje«, »dr. Žveplo«, »ohola gentry«, »philoxera philologica«, »znanstveno sleparstvo« . . .) nič ne reagiram. Zavrniti pa moram vsekakor očitanje g. Škrabca, da »je moje stališče natorno na njemu nasprotni strani, zato ker so tam moji kolegi, moji predstojniki«. Da naši predstojniki »elanje« že mnogo let zahtevajo, o tem meni ni nič znano; baš narobe: ker je »Slovenski pravopis« bil naročen z višjega mesta in je izšel v c. kr. zalogi šolskih knjig, tedaj je verjetno, da so zanj na višjem mestu ugodne dispozicije; in v istini se čujejo glasovi, da se uradna potrditev samo zategadelj ni takoj izvršila, ker se je iz Ljubljane »nepričakovano zabliskalo in zagrmelo«, in baje da se odobritev dotlej ne izreče, dokler se ne pomirijo duhovi.[1])

[1]) Še hujši očitek je zadel pokojnega dr. Oblaka. O. Stanislav pravi, da bi bil jaz moral Oblaka nekoliko drugače razumeti, češ: »Oblakovi nazori tudi meni niso bili neznani. Njegov cilj je bila vseučiliška stolica in učenjaška slava; za naše knjižne slovenščine razvitek in napredek je bil hladan bis ans Herz hinan, torej seveda tudi za moje „reforme“ . .'. .« To je silno ostra obsodba! V obrambo pokojnikove časti, ki je ž njo hudo zadeta, bi bilo želeti, da se razveljavi ta obsodba s pristojne strani.

»In merito« je moj zagovor pač lehak. O. Škrabec kakor tudi g. dr. Štrekelj vztrajata v pravopisnem vprašanju oba na svojem zgodovinskem stališču, in ž njega udrihata pó meni, ki stojim na bistveno drugem stališču. Morala bi me pobijati z mojega stališča, z mojimi načeli, ali pa dokazati, da je moje stališče krivo; le-tega pa nista storila. Boj z različnih stališč in z različnimi načeli pa je nezmiseln: contra principia negantes non est disputandum!

Jaz pa sem izkušal dokazati, in mislim, da sem tudi dokazal, da naš pravopis prav kakor nemški ni niti izključno fonetiški niti etimološki niti zgodovinski, nego da treba vpoštevati tudi četrti faktor: pravopisno rabo — usus — ter sem natančneje opredelil pojem pravopisne rabe. Zato sem žel samo roganje in ironijo. A s kritično analizo se moje opredelitve pojma pravopisne rabe nobeden obeh nasprotnikov niti dotaknil ni.

Je pač resnica: brezkončno jezično in peresno bojevanje nastane, ako nasprotniki z isto besedo spajajo različne pojme. In kako zelo se izpremeni vsebina, pojem iste besede v stoletjih in celo v desetletjih! Baš naš slučaj je tak. Vsa naša polemika — sodim — izvira odtod, ker si nismo edini glede pojma knjižnega jezika.

Velikanski korak stori narod, kadar stopi v politično življenje, ko se prizna njegovemu jeziku ravnopravnost ne samo v cerkvi, ampak tudi v šoli, v uradu, ko njegov jezik neha služiti samo potrebam vsakdanjega življenja ter se prične uporabljati tudi v vzvišene kulturne svrhe: na govorniškem in gledališkem odru, v sodni dvorani in v parlamentu ter v raznih narodnih in političnih zastopih. Priznati je treba, da se bistveno predrugači, če se narod dvigne na to stopinjo, tudi pojem knjižnega jezika njegovega; priznati je treba, da je tudi nam Slovencem knjižni jezik izza leta 1848., ko so nam jeli drobiti mrvice političnih pravic v uradu in šoli, celo drugo orodje nego nam je bil — recimo v 17., 18. in v prvi polovici 19. stoletja — v Rogerijevih, Basarjevih, Pohlinovih in drugih nabožnih in praktičnim svrham namenjenih knjigah in tudi v Vodnikovih in celo — križajte me! — v Prešernovih pesmih. Pred političnim osamosveščenjem narodovim je knjižni jezik posamezniкom, ki stoje visoko nad maso narodovo, ugodno sredstvo za dosezanje posebnih, bodisi materialnih, bodisi tudi idealnih smotrov; verski moment igra tu prevažno ulogo. Prešeren je pel dovršene slovenske pesmi, a korespondiral je z Vrazom — nemško. Ko se je naš narod politično predramil in osamosvojil, šele tačas je postal naš knjižni jezik pravo duševno orodje, rabeč najpreje narodnim

voditeljem in izobražencem, pozneje pa vedno širšim masam, vzgojenim v ljudskih šolah, povsod ondu, kjer se je preje ščeperila tujščina.

A pri tem velikanskem koraku, ki ga napravi knjižni jezik, prestopajoč iz tesnih mej nabožnega in nizkopraktičnega slovstva na veliko poprišče praktične pismene in ustne rabe, v vseh onih slučajih socialnega in političnega življenja, kjer je preje gospodovala tujščina — pri tem orjaškem koraku, vprašam, ali ni celo naravno, niti ne more biti drugače, nego da si knjižni jezik pribavi obilico novih sredstev, besed, izrazov, fraz, ako naj povoljno ustreza mnogoterim novim nalogam. Množino novih sredstev si je morala torej pribaviti tudi knjižna slovenščina in si jih je tudi — pri onem prehodu iz knjige v življenje. Preporoda narodovega neizogibna posledica je bil preporod knjižnega jezika; obojni preporod je tako tesno spojen, da se drug brez drugega niti misliti ne da. Kdo bi torej hotel ali mogel primerjati knjižno slovenščino izza l. 1848. s knjižno slovenščino prejšnjih dob, pa naj bi obsegala še več stoletij nego jih?! A gg. Škrabec in Štrekelj merita obe po istem učenjaškem vatlu, popolnoma prezirajoč dejstva, ki niso bila samo realno-zgodovinskega, ampak takisto tudi jezikovno-zgodovinskega pomena.

Vpoštevajoč velikanski razloček med obema, se ne bojim izreči, da knjižnega jezika v ožjem zmislu pred l. 1848. res nismo imeli, pa naj mi tudi g. dr. Štrekelj očita, da napeljujem s to trditvijo vodo na mlin najhujših naših nasprotnikov. Sicer pa menim, da nam konstatovanje te resnice prav nič ne škodi; kajti ako oni, ki nam odrekajo in kratijo narodne pravice, ne bi imeli drugega orožja proti nam na razpolaganje, nam tudi ona pretveza ne bi nič škodovala. In tudi to se drznem izreči, da naše slovstvo, kolikor ga je absolutne, samoobsebne vrednosti, je skoro vse izza one male dobe po l. 1848., in še največ ga je izza še bolj majčkine dobe po l. 1870., in njega stvaritelji so z velike večine »gigerli«, dočim so vsi knjižni proizvodi onih dolgih 300 let komaj »en malo branja vredni« našim filologom.

A sedaj nastane prevažno vprašanje: Kdo je provzročil, pospešil in izvršil dvojni preporod našega naroda in našega knjižnega jezika? Kdo je le-temu pomagal vstati iz mrtvih knjig ter postati vsestranski sposobno sredstvo za ljuti boj, ki smo ga morali biti v dosego političnih in socialnih pravic? Mari naši slovničarji in »kranjski klasiki« tiste praktične vrste, kakršen je »pisar« v »Novi pisariji« Prešernovi, ki se jim je z nezmotljivim Kopitarjem vred zdela celo »Kranjska Čbelica« pregosposka, češ, da je kmetje ne bodo razumeli? Ali pa

morda »kmetiški narod«, ki je bil pred l. 1848. še večinoma nevešč pisanju in branju, in kateremu Prešeren ni delal krivice, ko je napisal pereče verze o rovtarskih Atenah? Ne! Tiste kmetiške mase bi še dalje dremale in bi bile še dalje kakor čreda na povodcu naših narodnih nasprotnikov; saj še dandanes nimajo samostojne politične razsodnosti. Nego zasluga iniciative narodnega gibanja gre pri nas kakor pri drugih narodih edino le naši od zaščitnikov »Slov. pravopisa« toliko prezirani in psovani buržoaziji. Iz buržoazije, iz »ohole gentry«, iz »negodne gospode« so se rekrutirali naši narodni buditelji in roditelji, ki so izkušali vzdramiti narod iz političnega mrtvila ter mu priboriti mrvico enakopravnosti. In ker je tačas silno primanjkovalo narodnih delavcev, oni narodnjaki niso bili samo politični prvoborniki, nego, kakor pravi nekje Stritar, čutili so dolžnost, biti tudi narodni umetniki, pesniki in pisatelji. A ne samo to: bili so tudi jezikotvorci — »psevdofilologi« seveda; kajti imeli so pač veliko dobre volje in rodoljubja, a bore malo jezikoznanstva, bodisi teoretičnega, bodisi praktičnega. Kdo bi jim to tudi zameril, ko je bil ves višji pouk nemški in je bil vsak količkaj izobražen Slovenec po šolah kolikor toliko ponemčen. A jezikotvorci so naši prvoborniki morali biti, hočeš nočeš, kajti v ljutem boju za narodno enakopravnost so naši nasprotniki stoletne krivice, ki so nam jih delali, zagovarjali baš z ozirom na naš »rovtarski« jezik, češ, da ni sposoben za višje kulturne namene, za rabo v višjih šolah in na vseučiliških stolicah, za sodno dvorano in parlament, za gledališče in salon. In ti očitki — bodimo odkritosrčni — niso bili baš neopravičeni; kajti naš knjižni jezik dotlej ni bil zapustil tesnih okov knjižne zaduhlosti, in nedostajalo mu je najpotrebnejših kulturnih izrazov, in treba jih je bilo ali na posodo vzeti od »bratov Slovanov« ali pa iz »prsta izsesati«. Kdo bi se torej čudil, da je zašla tačas v našo knjižno slovenščino mnoga nerodna skrpanka in neokretna skovanka in mnogokako neorgansko zmašilo. Tudi izposojevanje iz slovanskih narečij (»hrvatenje«!) se je vršilo brez pravega načrta, brez temeljitega znanja domačega jezika in njega odnošajev do bratskih jezikov.

Med one pregrešne jezikotvorce, ki so tačas pomagali kovati novi knjižni jezik, je šteti seveda tudi »časnikarske ničevedce«, ne samo ustanovitelja »Novic« in njegove sodelovalce, nego tudi poznejše žurnaliste, zlasti izdajatelje prvega dnevnika, za katerega požrešne predale je bilo treba pisati hitro, brez mnogega premišljevanja o dnevnih dogodkih in najnovejših pojavih in prikaznih narodnega in svetov-

nega življenja. Bridko so občutili tedaj naši rodoljubni, toda »ničevedni« časnikarji bedo našega jezika; toda narodni ponos in politična previdnost sta jima branila, priznati to bedo, in tedaj so delali, kakor sveti Matija, ki »led razbija, če ga ni, ga pa naredi«. Sila kola lomi, in tako so si morali tedanji žurnalisti, jezikoslovci »invita, Minerva« marsikaj »izmisliti«. A kje so bili tedaj slovenski filologi, da bi dajali dobre svete pri izpopolnjevanju jezika, in koliko so pripomogli k praktičnemu jezikotvorstvu, ki je bilo tedaj neizogibno? Kako je Levstik, imajoč tedaj v zakupu znanstveno slovenistiko, z visokega kritičnega stolca mojstroval Jurčiča, ki je v potu svojega obraza moral često fabricirati nove izraze in fraze, o tem nam je podal Levec (v »Zvonu« l. 1888. na str. 424.) preznačilno sličico, ki bistro razjasnjuje razmere, v katerih se je razvijal naš knjižni jezik v zgoraj omenjenem ožjem zmislu. V »spominih o Josipu Jurčiču« pripoveduje Levec na mestu rečenem o zasebnih odnošajih med Jurčičem in Levstikom in njiju gostilniških sestankih v »narodnem hlevu« . . . »Levstik naju je sprejel«, piše Levec, »kakršne je bil ravno volje. Časih ga je bila sama prijaznost, beseda je dala besedo, in v prijaznem razgovoru je minil dolgi zimski večer. Časih je bil pa slabovoljen in je zarohnel na Jurčiča: No, kdaj boš že jenjal v »Slovenskem Narodu« germanizovati narod naš? Kaj še ni dovolj ponemčen, da ste ga začeli še s slovenskimi listi nemčiti? Ti si zdaj največji germanizator na Kranjskem. Nemški misliš, slovenski pišeš.« In usula se je na Jurčiča dolga vrsta germanizmov, katere je Levstik nabral iz »Slovenskega Naroda«. Jurčič ga je potrpežljivo poslušal, ali pa ga je zavrnil: »Kaj ti veš, kako se piše in ureja dnevnik, kateremu moraš biti sam urednik, sam pisatelj, sam korektor! Potem pa tehtaj in premišljuj posamezne besede! Kako pa si ti urejal tistega »Napreja«? Po cele dolge dni si tičal v pisarni, da si s trudom skrpal na teden po dve ubogi številki malega formata. Potem je bil list lehko dobro pisan. Na mojem mestu bi pa ti v enem tednu omagal ali bi pa ne pisal nič bolje, nego pišem jaz.« Tudi kar Levec dalje pripoveduje o Levstikovih očitkih zaradi jezikovnega pačenja Jurčičevega, je jako poučno.

Ali je možno še bolj drastično dokazati, kolik vpliv so imeli baš »časnikarski ničevedci« na razvoj našega knjižnega jezika v zgoraj označenem pomenu? Baš oni so nam marsikatero spako v jezik »zapljunili«, kakor bi tako lepo lahko rekli po Levstikovo, in marsikatero samovoljnost »iz prsta izsesali«, kakor bi rekel gospod dr. K. Štrekelj. In njih »izmišljenine« niso ostale na papirju, kar se

dogaja neovržnim zgodovinskim resnicam naših jezikoslovcev, ki imajo usodo nesrečne Kasandre, da njih prorokovanja nihče ne mara poslušati — nego tiste izmišljenine so šle in še hodijo med narod, se čitajo dan na dan, in »po lastnosti, po kateri smo z opico v rodu,« so se jih poprijele pišoče mase, t. j. velika množica tistih Slovencev, ki pišejo zgolj iz potrebe, ne za zabavo in učenjaški šport, ali pa si s pisanjem celo služijo kruh, a se ne utegnejo baviti s slovniškimi teorijami niti nimajo samostojne sodbe o slovniških stvareh. Med »pišočimi masami« je res prebito malo našega »kmetiškega naroda«, ki do današnjega dne pri nas bore malo čita, a še manj piše in kvečjemu tako piše kakor korporal Godrnjavček imenitnega spomina, a del naroda so pa pišoče mase vendarle, dasiravno so se morda po bivanju v mestih in v ponemčenih šolah kolikor toliko izneverili pristni kmetiški govorici ter se na šolskih klopeh navzeli morda celo nekaj jezikovnih izmišljenin. In te pišoče mase — oj nesreča! — se nič ne brigajo za platnice »Cvetja z vertov sv. Frančiška« niti za pravopisne podlistke »Slovenčeve« in slede rajše — horribile auditu! — časnikarske ničevedce!

In te »pišoče mase« so akceptirale »bralca« po vzgledu časnikarskih ničevedcev, a ti zopet baje po Levstikovem priporočilu, kakor meni dr. K. Štrekelj, vkljub prigovorom Cigaletovim in Marnovim in pridržali so ga tudi potem, ko so odklonili večino drugih Levstikovih reformatorskih poskusov.

»Pišočim masam« se je pridružila seveda tudi masa »slabo poučenih« učiteljev. In ker je vzgoja vsega slovenskega rodu kolikor toliko v njih rokah, tedaj se ni čuditi, da je večina pišočega in beročega slovenstva na srce pritisnila bralca. — In pogubljivi vpliv »slabo poučenih učiteljev« na slovensko »gentry« in morda celo na kmetiško ljudstvo, vsaj glede pravopisa, je zlasti vzkipel izza l. 1870., ko je državni ljudskošolski zakon stopil v praktično veljavo z uredbo šol in pouka po ministrskem ukazu z dne 20. avgusta l. 1870. ter so se po njej presnavljale stare šole, ustanavljale nove in se je množila ž njimi vred masa slabo poučenih učiteljev. Dobrodejne posledice novega zakona niso izostale, med drugimi tudi silno naraščanje čitanju in pisanju veščih ljudi. Najboljši vidni dokaz za to naraščanje v nas Slovencih je nepričakovani razvoj našega časopisja izza l. 1880. Morda je po tem razmotrovanju tudi g. dr. Štreklju jasno, zakaj meni poleg l. 1848., ko se je jel naš narod politično in socialno probujati, velja zlasti l. 1870. kot mejnik one

dobe, v kateri je šele možno pri nas govoriti o kaki pravopisni rabi.

Sedaj pa, ko sta pojma pišočih mas in pravopisne rabe jasno opredeljena, se usojam vprašati: kaj znači nasproti pravopisni in (bodi takoj rečeno!) tudi pravorečni rabi zadnje, četudi še tako »majčkine« dobe izza l. 1870. oni starejši, četudi tristoletni pravopisni usus, ki je tak kakor strah, t. j. v sredi votel, a okolo kraja ga nič ni, ko so redke nabožne knjige čitali redki čitanja zmožni izvoljeniki, a ni slovenski pisal niti pisati znal nihče razen duhovnikov in redovnikov? O pravorečni rabi knjižnega jezika v onih tri sto letih pa celo ni, da bi govoril, ko se naš knjižni jezik nikjer ni govoril, ko se je gotovo celo v cerkvi razlegal samo dialekt.

Toda ne samo pri ustanavljanju današnjega knjižnega jezika in njega pravopisa so igrali »časnikarski ničevedci« in »psevdofilologi« ter njih »slepi privrženci« prevažno ulogo »na škodo resnice«, nego tudi pri ustanavljanju pravorečja. Ko so l. 1848. Slovenci z drugimi narodi vred jeli stopati na dan ter se trudili našemu jeziku izvojevati vsaj nekoliko ravnopravnosti povsod v javnem življenju, tedaj je postalo pereče tudi vprašanje o pravorečju. Da je treba za nastop v zbornicah, šolah, na govorniškem in gledališkem odru olikane govorice, ako se nočemo smešiti pred našimi nasprotniki, ki so nam vedno očitali, da je naš jezik samo za kmeta, to so naši ljudje živo čutili ter so jo za silo tudi takoj ustanovili. A trudeč se dokazati, da imamo tudi »gosposki« jezik, s katerim si upamo nastopiti kjerkoli, tudi v salonu, so morda res prekoračili semtertja meje ter se »spakovali«. »Extrema se tangunt«, in dočim so preje naši inteligentniki v olikani družbi govorili ali v narečju, pa le bolj poredko, za parado, da so kazali svoje rodoljubje — ali pa, kar je bilo bolj navadno, v nemščini — se je sedaj čulo po naših čitalnicah, v gledišču itd., včasi res neko afektirano, nenaravno, prisiljeno izgovarjanje in naglaševanje. Toda vsak ekstrem trpi samo nekaj časa, in tako se je tudi naša gosposka govorica sčasoma po praktični rabi otresla tistih spak ter ubrala in si utrdila neko srednjo pot, tako da je tudi v tem pogledu kolikortoliko utrjen ortoepski »gosposki« »usus«, in smeši se v olikani družbi tisti, ki misli, da sme in mora povsod tako govoriti, »wie ihm der Schnabel gewachsen ist«, češ, da se sicer spakuje. Tako je čisto naravski, zgodovinski nastala tista »spačena«, recte: olikana govorica, in tako »spačeno« govorico imajo vsi omikani narodi, seveda samo njih ohola »genty«, ki se o posebnih prilikah tudi »spačeno« oblači v salonsko opravo, v frak in klak in razne uniforme, a

kmetiški narod vsega tega spakovanja res nič ne pozna. — Vse to sem skoraj do pičice enako že zadnjič raztolmačil, a da moram sedaj zopet ponavljati, nisem sam kriv.

Celo drugače pa si je tolmačil postanek »spačene« govorice naše inteligencije Baudouin de Courtenay, in baš njegova duhovita razlaga je imponirala našim ljudem toliko, da so se tistega mnenja oklenili kakor kake dogme, in tudi v »Slovenskem pravopisu«, kakor smo že zadnjič omenili, straši dogma o »spakujoči«, »tuji«, »prisiljeni« govorici.

V »nekaterih opazkah ruskega profesorja«, ki jih je objavil Baudouin de Courtenay v »Soči« l. 1872. in 1873., se nahaja tudi ta-le pripomnja: »Ta prikazen, da se Slovenci tako radi poslužujejo drugih jezikov, dokazuje med drugim to, da, kakor potomki sužnjev, niso se še mogli odvaditi robote in hlapčevanja tujcem. — Saj celo nekateri vneti Slovanje med Slovenci sramujejo se svojega domačega slovenskega jezika, čislajo ga za »gmajn špraho«, ter, če le znajo, naprimer, po hrvatsko, rabijo v razgovoru hrvatski jezik. Če ga pa znajo premalo zato, da bi ga mogli svobodno rabiti, vsaj mešajo v svojo slovenščino mnoge hrvatske in druge inoslovanske besede, izraze in forme. Drugi pa, če ne delajo ne enega ne drugega, vsaj predelavajo po svoje slovenski jezik ter si sestavljajo svoj čisto osebni jezik. To se poteguje med drugim na te gospode, ki govorijo preveč »pravilno«, izrekaje vse, »kakor je zapisano«, na primer *l* na koncu besedi (rekel, delal, kozel, i. t. p.), na mesti česar navadna slovenščina ima *u* (rekeu, delau, kozeu i. t. p.).« [1])

Če bi bilo Baudouinovo domnevanje in tolmačenje utemeljeno, potem bi bili vsi kulturni narodi »potomki sužnjev«, kajti vsi njih olikanci se po šolah, gledališčih itd. pačijo ali po Baudouvinovo »preveč pravilno« izrekajo. Sicer pa je Baudouin de Courtenay med tem časom menda že opustil svojo hipotezo o »potomkih sužnjev«, kajti v pismu do o. Stanislava Škrabca iz l. 1900. (gl. Cvetje, XVII. 12) pač še vedno vztraja pri svojem nazoru o »spakovanju«, toda sedaj ima zanj to »navlaščno« kvarjenje jezika »dekadentični« značaj.

Torej k zgoraj omenjenemu lepemu številu častnih priimkov lahko pridenemo nov epitheton ornans: Dekadenti! Čudno, da ga je prezrl g. dr. Štrekelj »Gigerl« in »dekadent«, kako se to lepo ujema! —

[1]) Na str. 35. ponatiska iz »Soče« (Gorica, 1873).

Iz Baudouinovega pisma navaja o. Stanislav na mestu rečenem tudi še ta-le stavek: »A ne da se vendar ovreči, da tisti jezični dekadenti delajo mnogo škode in motijo naravne pojme«.

Grozno! »Naravno pojme motijo!« No, menda sam gospod Baudouin de Courtenay ne meni tako hudo, in izraz o motenju naravnih pojmov« je v naglici (v pismu!) napravljen in nekoliko pretiran. A oglejmo si škodo, ki jo dekadenti delajo, malo pobliže. Pred vsem je treba pomisliti — na kar sem že zadnjič opozoril — da »beseda ni konj«, da boji, ki jih bijemo nasprotniki in zaščitniki »Pravopisa«, so manj ali bolj le papirnati, in na razvoj naše narodne prosvete in blagovitosti stokrat močneje vpliva realna naša politika s svojimi uspehi in neuspehi nego vse naše črkarske pravde.

Vsa škoda, ki jo delajo dekadenti, razvijajoč po svojih, v našem razgovoru označenih nazorih knjižni jezik in njega izreko v šoli, gledališču itd., je pač ta: V novodobnem dekadentskem jeziku in njega ortoepiki se zabriše — to treba priznati — marsikatera finoča pristne narodne govorice in izreke, recimo, iz nevednosti in sistemoljubja — sit venio verbo!! — izenači se in zatre marsikatero tanko razločevanje glasov, akcentov, besednih oblik iz gole komodnosti ali krivim analogijam na ljubo; kujejo se često nerodno nove besede in rečenice na škodo pristnim domačim iz edinega vzroka, ker so le-te neznane itd. itd. Res je, da sta tako nastala knjižni jezik in njega izreka brezbarvna, po možnosti uniformirana, oropana vseh dialektičnih primesi, vseh tistih »častitljivih« starin, po katerih so baš narečja tako dragocene, neizčrpne zakladnice učenim lingvistom, a knjižni jezik in knjižna izreka sta jim neintresantna, nevredna opazovanja, kakor pitome rastline, požlahtnjeno sadno drevje in umetelno vzgojene rastline nič ne zanimajo učenih botanikov. Vse to je res; res je pa tudi, da šele po tisti brezbarvni knjižni obliki in izreki postane jezik toliko lahek in prozoren, da se ga je možno naučiti v šolah in celo iz knjig in to tudi tujcem in onim napol iznenarodelim domačinom, ki nimajo prilike občevati s priprostim, nepokvarjeno govorečim narodom. — Še l. 1895. je napisal g. ravnatelj Levec v životopisu Levstikovem te-le besede: »Jezik slovenski še dandanes ni na vse strani tako razvit, da bi se ga mogel kdo korenito naučiti iz knjig. Še dandanes vsak dober pisatelj zajema naravnost iz narodnih ust. In ta nedostatek se je čutil takrat, ko je Levstik začel pisateljevati, še močneje, nego se čuti dandanes«. (Levstikovi zbrani spisi, V. 314.). Tisti knjižni razvitek, ki je Levcu na misli, s katerim se ponašajo drugi jeziki, a naš baje še ne, je baš ustvaritev in ustanovitev tistega

sicer brezbarvnega, zato pa tudi prozornega in za učenje netežavnega knjižnega jezika. Tako se tudi mi in drugi Nenemci v Avstriji učimo brezbarvne, obrušene nemščine; a kadar pridemo v dotiko z rojenim Nemcem kateregakoli narečja, šele čutimo, koliko nam še manjka do znanja pristne popolne nemščine; toda — kar je glavna reč — razumemo se in izhajamo s tisto šolsko nemščino povsod, koder bivajo Nemci. Le po tem načinu si razširijo jeziki svoj obseg in svoje območje; izgube sicer mnogo pristnosti in čistote, pa prekoračijo ozke meje prvotnega območja.

Ne da bi si domišljevali ali stremili za tem, da bi se slovenščina oblastno iztegovala preko svojih skromnih mej, in ne da bi se trudili tujcem olajšati učenje našega jezika s tisto lahkotno šolsko slovenščino, toda le-ta nam je vendarle potrebna, potrebna za vse one narodne, recimo, meščanske sloje, katerih rodoljubje je iskreno in trdna opora naši narodni organizaciji, a njih govorica je po dolgotrajnem vplivu nemščine še vedno dosti pokvarjena in pomanjkljiva. Zajemati naravnost iz narodovih ust premnogi naši rojaki po mestih in trgih poleg najboljše volje ne morejo, a tisto šolsko slovenščino si lahko prisvoje. Le na ta način je možno in se v istini že dogaja, da se nam pisatelji in pesniki rekrutirajo tudi iz »gosposkih« krogov, a ne samo iz kmetiškega naroda kakor nekdaj.

No, sedaj vemo, v čem obstoji vsa škoda, ki jo delajo jezični dekadenti. Prav primerno jo lahko označimo v podobi tako-le: Kakor umetnost vrtnarjeva nič ne more nahuditi večnim zakonom prirode, kakor pitome rastline nikdar ne bodo izpodrinile samoraščih dreves in zelišč, takisto knjižni jezik, četudi dekadentskega značaja, nič ne škodi naravnemu razvoju narečij; le-ta so in ostanejo takisto kakor prirodne rastline neizčrpni viri in predmeti jezikoslovne, oziroma prirodopisne vede.

(Konec prihodnjič.)

Utrinki.

Spisal Josip Kostanjevec.

V.

Mato.

venket konjskih kopit se je razlegal v jasno pomladnje jutro. Po široki beli cesti so prijezdili na iskrih, ponosno stopajočih žrebcih trije vojaki. Žrebci so se semtertja vzpenjali kvišku ter grizli svetle uzde, okoli katerih so se držale bele pene. Spuščali so se nato zopet elegantno na svoje vitke noge ter hrskali v stran, kakor bi si hoteli ogledati ob cesti se razprostirajočo, ravnokar v pestre cvetove se odevajočo, bujno zaraslo livado. Nad trškimi hišami se je lahno vzdigoval sivkast dim ter zavijal vase visoke, rjave dimnike, da so se videli kakor resni, v težke misli uglobljeni filozofi. Nad bližnjo reko je še visela mlečnobela megla, a sproti se je trgala na velike kosme ter se vidno raztapljala v objemu vedno pohotnejših solnčnih žarkov, ki so se vsipali nanjo izza gore.

Ko so dospeli vojaki na široki prostor pred cerkvijo, so stopili s konj, a eden od njih je koračil z rožljajočimi ostrogami v tamkaj se nahajajočo občinsko pisarno.

Tačas sta se ostala dva razgovarjala.

»Beri tam-le oni napis, Mato,« je dejal prvi ter kazal na kamen nad cerkvenimi vrati. Vihal si je s prosto roko črne brčice pod nosom ter je bil videti fin in inteligenten dečko.

Mato pa je povesil pogled ter dejal žalostno:

»Lahko ti, brate Ivane, ki znaš brati! Lahko ti, da se norčuješ iz mene!«

»No, no, Mato — ne zameri! — Te mesece, ko ostanemo tukaj, bodeš imel priliko, da se naučiš brati!«

Mato je povzdignil svoj široki, ne baš duhoviti obraz, in v očesu se mu je zaiskrilo kakor nenaden blisk, ki se zasveti v temni noči.

»Aj, brate Ivane, to bi bil moj otec vesel! — Oh, moj otec, brate Ivane, ta je dečko!«

Dlesknil je z jezikom ter nadaljeval:

»Da, brate Ivane, moj otec bo tedaj sedel na onem nizkem stolu za pečjo in gledal me bo in vesel me bo. „Aj, kako znaš

lepo brati, Mato. Priden si bil, Mato," poreče, a jaz poskočim veselja in bral bom . . . bral . . .«

Razgovor je prenehal, žrebčarski vodnik se je vrnil. V hipu so bili vsi trije zopet v sedlu ter so jezdili počasi nekoliko ven iz trga na svojo postajo.

Mato je vzdignil glavo više nego prej, njegova duša se je kopala v blaženstvu, in mislil je le eno, mislil samo, kako bode otec vesel, ko bode on znal brati . . .

V nedeljo potem so sedeli vojaki v gostilnici. Mato je bil zelo redkobeseden in gledal je čemerno in kremžil svoj obraz v neprijazne gube, in videti je bil neumen, moj Bog, tako neumen, da je celo dekla gostilničarjeva postala na vratih ter ga opazovala z odprtimi usti.

Vtem je vstopil nov gost. Bil je trški učitelj Trebin. Vojaka Ivana je poznal že iz prejšnjega leta, zato je prisedel.

»Aló, Mato, tvoje skrbi je konec. Glej, tukaj ta gospod je učitelj in on te nauči brati,« vzkliknil je Ivan ter podrezal Mateja.

Mato se je zdramil ter pogledal Trebina. Nekako nezaupno je iztegnil roko proti njemu ter dejal:

»Ali res? — Koliko ti dam?«

»Nič,« je dejal osupel Trebin. Toda uvidel je takoj, da je pri tej stvari nekaj resnega, in nehote je pristavil:

»Da, učiti te hočem! Takoj jutri začneva!«

Mato je udaril veselo ob mizo ter poklical liter vina za zadnje novce, ki jih je pristradal. Te dni, kar je bil tukaj, je bil že obupal, da dobi koga, ki bi ga hotel učiti, a sanje, ki jih je bil sanjal oni dan, so mu še vedno brnele po glavi, in zato mu je bilo tako hudo, ko ni bilo od nikjer upanja, da se mu uresničijo. Ali sedaj! Hoj! . . otec moj! . .

Trebin je dobil na ta način jako pridnega učenca. Res ni bil nadarjen, njegova roka je bila okorna, njegova glava je mislila počasi, počasi, sprejemala težko, toda šlo je vendar. Mato ni šel nikamor; vsako prosto minuto je pričepel pri knjigi ter z listom papirja in svinčnikom v roki črtal debele, okorne črke. A Trebin ni imel še nikoli hvaležnejšega učenca! . .

Tam nekje v bližini je stanovalo mlado kmetiško dekle. Bilo je okroglih, rdečih lic in na vsakem licu je imelo ljubko, okroglo jamico, prirejeno nalašč za poljub. In te oči! Dvoje žarečih ogelcev! Mateja je vselej pogrelo okoli srca, ko jo je videl, kako je stopala po dvorišču, ko je slišal, kako je veselo in zvonko prepevala ob

lepih solnčnih jutrih. In prihajala mu je čestokrat čudna misel, misel, kako bi bilo lepo, ako bi imel zraven otca pri sebi še to stvarico... Ali tedaj je vselej energično stresel z glavo, kakor bi hotel reči: »Ne, prvo je otec in — branje!« In dosledno je zrl v abecednik in še hitreje črtal po papirju . . .

In bilo je zopet nekega dne, ko je stopal Trebin proti žrebčarski postaji. Po košatih vrhovih rogovilastih črešenj so črneli nebrojni plodovi, in okoli njih je cvrčala truma vrabcev ter se preletavala od veje do veje. Mimo njega so pohitevali otroci s košaricami sladkih črešenj, a s počrnelimi ustnicami od nepaznega zobanja.

Trebin je hotel dalje, veseleč se z Matejem ugodnega uspeha. Prav danes je hotel dokončati s poučevanjem. Mato je čital precej gladko in pisal tudi za silo . . .

Ko je stopil Trebin na dvorišče, ni bilo Mateja nikjer. Vselej ga je bil doslej pričakoval ter mu vesel prihitel nasproti. Toda danes ga ni bilo in ni bilo! Trebinu se je to čudno videlo, a stopal je dalje in prišel v hlev. Ozrl se je po nekoliko temnem prostoru in tako začul iz kota na dolenjem koncu neko hlipanje. Stopal je tja, a kolikor bolj se je bližal, toliko glasneje in grozneje se je čulo. Na svoji slamnjači pa je ležal Mato ter hlipal in stokal, da se mu je v krčih vilo močno njegovo telo. Trebin se je pripognil ter se ga dotaknil z roko. V tem hipu je zagledal ob slamnjači na kose raztrgani abecednik.

»Mato, Mato! — Za Boga, kaj ti je!« je klical Trebin ter se nagibal vedno bliže njega.

Mato ni čul. Iz njegovih prsi so silili vedno strašnejši, vedno žalostnejši glasovi.

»Mato, Mato!«

Šele zdaj se je Mato vzdignil. V njegovih licih ni bilo kapljice krvi, njegovi lasje so bili zmršeni, in brke so visele navzdol. Oko mu je bilo ugasnilo, in roke so mu bile omahnile, kakor bi ne bile njegove.

»Kaj ti je, Mato?«

In Mato se je zopet zgrudil na slamnjačo ter kriknil:

»Aj, brate, brate moj!» — Moj otec — ne bode — več — čul, kako — znam — brati . . . moj otec . . . je — umrl!«

In zarjovel je kakor ranjen lev . . .

Žrebci so s trdimi kopiti bili ob tla . . . po vzduhu se je razlegala vesela pesem lepe sosede. —

Noviji hrvatski pripovjedači.

Za »Ljubljanski Zvon« napisao

Milan Marjanović.

staknuo sam već u ovom listu kako su našoj literaturi doniele osamdesete i devedesete godine obilna ploda, novog života, samostalnih pisaca i kako je u tom razdoblju literatura osvojila nova polja i dobila nove vidike i nove zadatke. Govorio sam na ovom mjestu već i o razvoju hrvatskog realizma u pripovjetci, kako ga markiraše prvaci našeg romana i pripovjesti: Kovačić, Gjalski, Kozarac i Leskovar. Ali osim ovih glavnih reprezentanata imade još dobar broj ostalih pripovjedača, koji čine onoj četvorici temelj, u kojima se je naš realizam možda još čišće (i ako ne umjetničkije) istaknuo nego u njima. Osim toga su ti pisci vrlo interesantni za naš i literarni i kulturno-društveni život i radi nekojih drugih stvari. Ovaj drugi, brojniji niz pisaca pripovjesti razlikuje se od onih reprezentanata ponajviše time što su donjekle specijaliste. Dočim su Kovačić, Gjalski i Leskovar, a u mnogom (osobito u novije doba) i Kozarac ostali općenitije pojave našega narodno-društvenoga života, ili da bude još tačnije rečeno, dočim su oni pojedinim pojavama i karakterima dali tipične crte i bavili se generalnijim problemima, ovi su ostali realiste odabrali specialne tipove ili krajeve ili slojeve za svoj studij. Neću ni malo da time kažem da su ti specialiste umjetnički slabiji od onih prvih, ima ih dapače koji i natkriljuju umjetničkom obradbom svojih sujeta nekoje od »predstavnika«. Studij ovih pisaca je isto tako interesantan, kao što je i važan uz studij predstavnika. Osim toga pokazuju ovi pisci toliku raznolikost i toliku udubljenost u svoje predmete, a ujedno i dobar opažalački dar, da sa stanovišta kulturno-socijalnoga postaje njihov rad velevažan.

U novijoj hrvatskoj pripovjetci opažamo kao temeljnu značajku — decentralizovanje, gotovo lokalizovanje. Taj sam pojav nastojao osvjetliti i ocjeniti drugdje (u ovogod. »Nadi«), a ovdje ću ga samo konstatirati. Gotovo svaki kraj ima svoga pripovjedača, koji iznaša najznačajnije pojave svoga kraja. Ali svima je ipak zajednička jedna crta: svi (gotovo bez iznimke) crtaju našu narodnu društvenu a ponajpače ekonomsku krizu. Svi crtaju kako naš čovjek patriarhalno odgojen pada u novim prilikama, koje donaša novo doba, i kako

im se naš čovjek ne može da pravo prilagodi. Ti pisci crtaju tu krizu nepristrano, ali oni većinom stoje na strani onoga, kojega prilike ruše, vezani uz njega vezama samilosti ili simpatije. Malo ih ima, koji crtaju »nove ljude« ili one koji nastoje da tu krizu prevladaju i zlo prebole. Osim toga je naš realizam znatan korak naprijed u tome, što je bacio ad akta one kojekakove šablonske i blijede grofove i barune, s kojima je operirala naša starija drama i pripovjetka. Noviji se pripovjedači bave gradjanskim i seljačkim stalešem. Ali i tu moramo učiniti neku razliku: dočim su se opisivači gradjanskog, srednjeg staleša emancipirali više manje od šablone, crtači sela i seljaka su mnogo trpili na folklorističkoj maniji, ali se nekoji znali i toj mani da otmu. Prema tome je naravno, da mora biti ta realistička pripovjest raznolika i bujna. Ima medju tim piscima artista, fiziognomista, psihologa, sociologa i didaktičara. I ako ne stoje svi ti pripovjedači bilo s kojega gledišta na jednakoj visini, ipak su svi važni, jer po njima više manje upaznajemo kolorit, prilike i tipove pojedinih krajeva, oni nadomješćuju donjekle sociološku literaturu, oni proučavaju ili iznašaju svoj okoliš, te nam pružaju više manje izpravnu i ako ne uvjek svestranu sliku našega narodnog života i raznih oblika u kojima se javlja naša novovjeka kriza. I u tome je najveća važnost našega realizma. Ali taj realizam nije hladan, nego pun čuvstva, nekako liričan, često sentimentalan, a pisci su gotovo uvjeke idealiste. I tako se tu spaja obično (ne uvjek) realistična (više manje) meto da sa idealnim tražbinama. Taj spoj, ili bolje reći taj sukob realnoga života sa idealizmom nazora na sviet u pisaca radja onom preosjećajnom melanholijom, u našoj literaturi tako značajnim pojavom. Nije to pesimizam, nego je to neka turobnost, bez titanizma, bez borbe, bez da se pretvori u aktivnost bilo koje ruke. I za to su sve naše pripovjetke u glavnom velike elegije. Suhih, objektivnih naturalista, verista ili »konsekventnih realista« nema u hrvatskoj literaturi ili ih ima samo djelomično. Pitanje umjetničke forme nije bilo u nas nikada tako akutno kao n. pr. u Njemačkoj, a isto tako nije ni pitanje idejnoga smjera, pitanje »škole«, tako zaokupljalo kao što u Francuskoj. Naš realizam je originalnog teoretizovanja dao vrlo malo. Nekoliko Zolinih teza, nešto Taine, malo više Brandes, ali najviše pako Rusi — to so bili učitelji. Prevoda francuskih realista i naturalista nije gotovo ni bilo, ali je zato ruska beletristika gotovo poplavila i listove i ostale edicije. Biti će tome i taj uzrok, što su naše prilike veoma analogne ruskima, što smo mi Rusima vrlo blizu. Ali uza sve to dobro, naš realizam nije iznio

mnogo velikih m u ž e v a, i ako je iznio sileziju dobrih t a l e n a t a. Moramo razlikovati dvije grupe pripovjedača: stariju grupu iz osamdesetih godina i mladju iz devedesetih. Starija je grupa bila nekako ukočenija, hladnija ili ako hoćete konsekventnija, dočim je mladja prisvojiv si realističku tehniku kao nešto sasma naravnoga, pošla da ju prilagodjuje individualitetu pojedinih autora. Noviji su autori gibkiji, gladji i slobodniji.

U početku osamdesetih godina javilo se mnogo mladjih pripovjedača. Pisali su u »Hrvatskoj Vili« i »Balkanu«. Ali od tih so ostali do danas radini i važni (osim Kumičića i Kovačića, o kojima sam već govorio) još i Tordinac, Draženović Josip, Gjuro Turić i Novak Vjenceslav, dočim je po strani stajao svakako najveći talenat ovih specialista Ivo conte Vojnović. Od ovih pisaca su svi gotovi u svojem razvoju već u osamdesetim godinama, jedino se Novak nešto više produbio u devedesetim. Devedesete godine donašaju opet novu četu pripovjedača medju kojima se ističu osobito Vladimir Borota, Branimir Livadić, A. G. Matoš, Osman-Aziz, Edhem Mulabdić, Car-Emin, Ivo Cipico, supruzi Lovretić i. t. d.

I v o V o j n o v i ć, stajao je valjda jedini od naših pisaca pod direktnim uplivom francoskoga naturalizma, osobito pako Flauberta, onoga genialnoga naturaliste, koji je kazao, da je »život samo jedna iluzija koju treba opisati« — i ništa više. Tu hladnoću je Vojnović naučio od velikoga pisca »Salamboa« i »Iskušavanja sv. Antona« ili još bolje rečeno: Vojnovićevom ponosnom aristokratizmu dubrovačkom prijao je hladni Flaubert, koji nije dao maha svojim osjećajima nego ih zgušćivao u slike, u scene, u svoj velebni, mirni stil. I tako je postao Vojnović najdotjeraniji stilista novije pripovjetke. Otmjenost, salonski ton, plastičnost njegovog govora, skladnost pojedinih perioda, mir u opisivanju, svladavanje samoga sebe, to su sve biljege tog osebujnog aristokrate. Vojnović je pisac spor, izdao je u dvadeset godina tekar jednu knjigu pripovjesti (»Perom i olovkom«), jednu veću pripovjest (»Ksanta«) i tri drame (»Psihe«, »Ekvinokcij« i »Trilogija«). Vojnović je i u umjetnosti ostao patricij, gospar. On se suzdržava, obuzdava, hoće da bude tvrd i mrzi profanost, frazu i brbljavost. On zapinje osjećaje da se napnu i zgusnu i prodube. On daje samo ekstrakt, kvintesencu svojih opažanja i osjećaja, nije nikada subjektivan. Za njega je umjetnost izraz višega života, ona je smisao života za one, koji joj se posvete i za to ju toliko cijeni, neće da zasipava to blago, čuva ga dok iskristalizuje u njegovoj duši valjano djelo. Ali on nije prikazao u svojim

djelima kakovih velikih zgoda i ljudi, on je iznašao najprije kozmopolitske tipove, generalne ideje, dočim je kasnije prešao na rodno tlo, tlo svog hiljadugodišnjeg, gordog Dubrovnika, ali njegovi junaci su bili uvjek obični ljudi. Tek su duše tih ljudi tvrde i ponosne, aristokratske. Njegovi junaci su veliki po načinu, kojim oni snose muke života, a Vojnović je velik po načinu kojim on te ljude opisuje. Tendencije u njega nećemo naći, sav se njegov život i duh pretvara u umjetnost, koja ne trpi drugih profanih primjesa. Njegov je talenat konstantan, nije mnogo ni napredovao, ali nije nazadovao. Njegove su radnje kabinetski radovi prvoga reda, ali za široki forum nisu. Vojnović se nije nikada miešao u naše dnevne razpre i bojeve, on je od prvoga početka do danas ostao apartan, hladan, oseban.

Što se mirnoće tiče, može se uz Vojnovića spomenuti Josip Draženović. Izdao je tek jednu knjigu crtica još u polovici osamdesetih godina, ali je za to razasuto dosta njegovih većih i manjih radnja po »Hrv. Vili«. »Balkanu«, »Viencu« i »Nadi«. On ne zauzima reć bi prama svojim sujetima nikakovo stanovište, opisuje sve jednakom nonšalansom, iznaša sve nekako bezbrižno, gotovo blazirano, često mrzovoljno i cinično. Ni on kao ni Vojnović čini se da ne daju umjetnosti nikakove velike misije u životu i društvu, ali ju ipak smatraju nečim najotmjenijim i najvišim. Ali dočim je Vojnović najveću pažnju posvetio stilističkoj obradbi, dotle je Draženović izvrstan fiziognomista. Njegove su radnje virtuozni akvareli, dočim su Vojnovićeve radnje pomno izradjeni pasteli. Draženović je uzimao za gradju svojim radjama većinom gornju krajinu i njenu inteligenciju, a on je i sam radan krajišnik. Rekao bi da je to uzrokom, što nema u njega ništa sentimentalnoga, što ne trpi nikakovih pretjeranosti niti zanašanja. Kao što nije preosjećajan, tako isto ne voli ni idealogije i filozofiranja. U jednoj svojoj crtici (»oni su divanili . . .« u »Viencu« g. 1885.) izrugava se onima koji mudruju i filozofiraju, a onda završuje ovim značajnim riječima: »Čemu? — Zašto da pitamo! — — Poslije? — Što nas briga! Odatle te, besćutna starice filozofijo? mani suhonjavu ruku od koprene nedoglednih časa, štono krije otajno sbilju naše koljevke zemlje! Tvoje ukočeno, misaono oko kobno zuri u mladahnu dušu, u povodu ledene ti ruke, bezutješan je put kroz pustaru znanja. Što hasne sve te nedohodne niti tvojega umovanja, što uvriedi leden drhtaj s vječnog prispodabljanja! Pusti nas! Tvoje grudi prazne su i strane; dotakni se majke zemlje, čovječe Anteju, ta tude je sve za te; na njoj, na

majci zemlji samo grije svemirsko sunce, izvan nje ono naprosto samo titra, pravilno i bezćutno titra — — — Pusti nas; kudgod nas dovede život, hoćemo da ostanemo djeca; takova ćemo i umrijeti. Onda ti slobodno svoju reci!« To znači drugim riječima: čovječe živi i živi i ne brini se za drugo. Ili s obzirom na literaturu: piši kako se žive, ne zalijetaj se, budi realan! Tu je Draženović odbacio umovanje, a naglasio osjećaj, ali to ga nije zavelo, da se poda tom osjećaju izključivo. Život je da se živi, a literatura da ga se opisuje. Život je nešto običnoga, sve je na njemu prama tome važno i značajno ili — ništa. Tako je i Draženović opisivao život. On je jedan od najkonsekventnijih naših realista.

Taj živi smisao za realnost imao je i prerano umrli šlavonac Nikola Tordinac (drug Kozarca). On je opisivao selo i seljake i prevladao sentimentalno-idilićku metodu starije seoske pripovjesti. Njegove seoske pripovjesti su svakako uz one dalmatinca Ive Cipica najrealističnije. Ali Tordinac je ljubio toga seljaka, nije bio onako hladan kao Draženo vić. On je iznio biedu tog seoskog malog čovjeka iskreno, pokazao na uzroke, upozorio na mane, ali sve sa ljubavlju i zabrinutošću. Utjecao je mnogo i na Kozarca i nekoje druge seoske pripovjedače.

Ali i od njega i od Draženovića je svakako interesantniji Gjuro Turić, potomak graničarske vojničke obitelji, a po zvanju pedagog. Turić je mislioc i čovjek pun osjećaja. I on je počeo pisati početkom osamdesetih godina i javlja se sve do danas. Nije ni malo još ocjenjen (kao što ni Draženović), ni dovoljno cienjen. Samotari i razmišlja, opaža i piše. Svaka njegova radnja je jedna studija, uvjek zahvaća koji problem iz socijalnoga života, uvjek ga zanima nešto što je u našem društvenom životu tipično i važno. On se ne pretvara u stil kao Vojnović, ne riše fiziognomije kao Draženović, nego iznaša tipične pojave, a ne ljude. Ljudi su mu više produktima raznih prilika i sila, negoli pravo odgovorni za svoje čine. Socialni momenat je u njega gotovo jedini uvjek snažno markiran. U tome je Turić srodan sa Kozarcem, ali dok Kozarac pada u sve veći pesimizam, Turić se ga nekako sretno klone. Njegova narav nije tako mekana, u duši je ipak idealista. U tom idealizmu ima izvor i njegova tendencioznost, koja se isticala osobito u njegovim prvim radnjama. Napisao je mnogo manjih crta, skica i studija, a i nekoliko većih radnja (»Pod kabanicom« — »Hrv. Vila« 1884; »Kamo to vodi« — »Balkan« 1888; »Darovi Svijeta« — »Dom i Sviet«; »Tko je kriv« — »Vienac« 1898.), ali u svim tim radnjama

ćemo naći dvije temeljne značajke: izvrstna psihologija i dojamljivo crtanje okoliša. Kod Turića prevladjuju figure koje rade u nekoj polusvijesti, poluobmami: obsjednuti su njegovi ljudi ili kakom idejom ili osjećajem, a sve je to gotovo uvjek mračno, nejasno, zagušljivo poput guste, teške magle. Sve njegove osobe kreću se u toj magli, a nekoje i u potpunom mraku. Savršeno crtanje toga »mraka« i te »psihologije mraka« podao nam je Turić još g. 1884. u crtici »U mraku . . .« Sve grozote kojima radja ovako stanje duše, sve nam ih crta Turić dubokom istinitošću i iznaša vrlo sugestivno. Njegov stil nije hladan, Turić nije miran crtač, on hoće da djeluje i odatle njegova silna sugestivnost. Ali on ne navodi obično jasno uzroke zlu, on ne pokazuje prstom na krivce — daje da naslutimo, da sami tražimo, on nas potiče, on nas sili da se zamislimo u razne pojave našega života. Osim toga Turić crta uvjek, isključivo našeg hrvatskog čovjeka i naše prilike, te je jedan od naših najčistijih »počvenika« kako bi to Rusi kazali. U njega nema puno elegancije, ali ima snage i istine, njemu je manje stalo do umjetničke forme, ali pošto se trzi da mu forma odgovara milieuju i svrsi, da bude kolorit i istinit i sugestivan, to su i najmanje njegove stvari i umjetnički vrijedne. Turić je najbliže od svih naših pisaca Tolstoju, onom Tolstoju koji je napisao »Smrt Ilijića« »Gospodara i slugu«, seljačke pripovjesti i slične stvari. Turić je osim toga od svih ovih specijalista ponajgeneralniji. Turić nije poetična duša, on je — poput svih Ličana — više racijonalističan, on razmišlja, ne zalijeće se, težak je i mrk, uvjek ozbiljan i samostalan. Karakterističan je za njega njegov veliki putopis »Iz Njemačke«, gdje očito prianja uz protestantski racijonalizam. Taj smjer zastupa i u pedagogiji, a sve dobre strane takovog duševnog razpoloženja ogledaju se i u njegovom pripovjedačkom radu. Tomu imamo da zahvalimo, što nema ni u njega kao ni u Draženovića sentimentalnosti.

Ali u daleko je većoj mjeri prenasićen sentimentalizmom drugi jedan pisac — Vjenceslav Novak, jedan od najplodnijih naših pripovjedača. Ta plodnost mu je u mnogom i škodila, razvodnila je njegove radnje, razrijedila njegove slike, oslabila dojam, a što je glavno: nije mu dala da si uzavrši tehničku i psihološku stranu svojih radnja. Tehnika mu je vrlo šablonska, psihologija površno obradjena i ako se ne može reći da je uvjek neispravna. Novak je napisao i sjajnih stvari (kao što su n. pr. »Pavao Šegota« — »Nikola Lovretić« i osobito »Posljednji Stipančići«), ali u onoj silnoj masi njegovih radnja, nekako se gotovo gube. Čini se osim toga, da on piše i

odviše za široku publiku. Novak je jedan od onih pisaca koji složiše kompromis izmedju tražbina publike i tražbina umjetnosti. Njegov blagi, idealistički nafarbani realizam (na način n. pr. jednoga Coppéeja) njegovi umirni, kompromisni završetci, blijeda karakterizacija, prilična ograničenost njegovih sujeta i figura, sve to otima Novaku ono što bi on po svojem talentu mogao bío dostiči — vijenac umjetničke slave i individualnog znamenovanja. Čovjek vidi gotovo svagdje tragove tom njegovom talentu, ali umjesto da ga još tiska i zgušćuje kao Vojnović, on ga homeopatski razredjuje. Njegova domena jesu pripovjesti iz Podgorja (kraj Senja) i Senja. A i uz najbolju volju ovako ograničenu gradnju ne može se izrabiti za toliko pripovjesti vrlo lako i brzo. Novak je opisivao i inteligenciju i puk i ti opisi i ako nješto blijedi, u čitavoj svojoj masi, u svem radu Novaka, daju nam dosta tačnu sliku njegovoga kraja. On je nekoje tipove i pojave htio i generalizovati, ali je pri tome za sredstvo generalizovanja imala služiti više sentimentalnost čitalaca nego li jaki stvaralački nagon pisca. Tko bi htio Novaka pravo ocijeniti, morao bi uvjek imati na umu njegov odnošaj prama publici, pa ga s toga gledišta ocijenjivati. Novak nije nikakova izrazita književna personalnost, u njega nećemo naći unutarnjega razvoja, on nema vlastite, teškom si mukom izvojevane filozofije. Realističku je tehniku (i to ne uvjek konsekventno) prihvatio — jer je takovo doba, u kojemu piše. U ljudi ovake vrsti je nagon za pisanjem jači od nagona za stvaranje: ne mogu da u sebi zadrže jedan sujet dugo vremena — odmah ga dadu na javu. Kod pisanja im pomaže rutina, ali oni su često i žrtve te rutine. Neću kazati da je i kod Novaka uvjek tako, tek sam htio da upozorim na pogibelji ovakovog pripovjedaštva. Medju ovakovim piscima nema doduše jakih individualiteta, ali im često pojedine stvari izvrstno uspiju. Tako ima i u Novaku par radnja, koje se mogu mirne duše uvrstiti u antologiju najboljih naših stvari. Ali vidi se da su te stvari »uspjele«, da su plod sretnoga momenta, a ne konstantnog, uvjek jednako napetog duha.

Medjutim nije Novak sam koji ovako radi. U ovu vrstu kompromisnih pripovjedača možemo uvrstiti od novijih: Ivana Devčića, Osman-Aziza, Car-Emina, donjekle i Jagodu Truhelku, Kristijanu Solvejgsovu pisce historijskih pripovjesti i romana: Davillu, Dragošića, onda još Mulabdića, a od starijih Becića Ferdu, Jorgovanića Rikarda, a i Kumičića i ako je on od svih ovih pisaca najtemperamentniji.

(Konec prih.)

Ciganka.

1.

Prav lepo se to mi zdi,
če devojka zarudi,
glorija z neba posije,
gladko lice ji oblije.

Lepšega pa vendar ni,
če se zraven pripeti,
da le jaz to lice gladko
smem poljubiti prav sladko.

2.

To tiste tvoje črne so oči,
iz kterih moč življenja govori:
»Ti človek mladi, svet je pena prazna,
vsa bol in žal le nje igrača blazna.

Enkrat cveteš, enkrat samo si mlad,
povsod te spremlja senca, groba hlad.
V nič svet in tebe čas bežeči zmane,
da sleda za nobenim ne ostane.

Ti človek mladi, srečen boš samo,
če ni ti mar, kar bilo je, kar bo;
če drzno za življenja čašo zgrabiš
in piješ, piješ, vse okrog pozabiš.«

To tiste tvoje črne so oči,
za druge govorijo naj ljudi;
a meni, ljubi Bog, dovolj je sreče,
če rešiš njih moči me gonobeče.

3.

Jeziček njen miru ne da,
v besedah sladkih iz srca
presladka čustva dviga, nosi
in brez miru grozi al prosi.

Celo v poljubu ji skrivaj
skoz bele zobke švigne kdaj,
da v nemem govoru trepeče
telo mi in srce ljubeče.

4.

Zakaj si spet prišla, zakaj, zakaj?
Pozabila je komaj duša
tvoj hod ponosni, tvoj veleči glas,
ki spet trepetom ga posluša.

Že radoval sem se ko samotar,
ki srečno boje vse prebije,
v samotnem kraju božjega miru,
mu žarek milostivo sije.

Tako je dneva tisti kratki čas,
ko solnce zajde pa do mraka,
ožarjeni vrhovi so gorâ,
in gleda samotar in čaka.

Nemir mi prejšnji spet je v srcu vstal,
kri brizga spet iz stare rane,
moj Bog, tako bom živel strašne dni,
da kapljica poslednja kane.

5.

Ko bi možje o tebi čuli,
v krvavih četah bi prihruli,
poklali bi se med seboj,
mož zadnji bil bi ljubček tvoj.

Ko vedele bi druge žene,
kako sladko ti ljubiš mene,
prišle bi s celega sveta,
pustile deco in moža.

6.

Kakšni smo ljudjé možjé!
Nam igrača so žené,
jutri druga, danes ta...
Kak smo lahkega srcá!

Prvi je objem noči:
Ona večnosti želi,
mož pa ji v rokah zaspi,
v sanjah ljubi druge tri.

Ko slabost prevzame njo,
da odpre srce zvesto,
mož je kakor vrag vesel,
ki je grešno dušo vjel.

Ko pa tebe sem spoznal,
vendar bilo mi je žal,
da smo takšni mi možjé,
nam igrača so žené.

Kazimir Radič.

S potovanja v Jeno.

II.

Spisal **V. Bežek.**

»Donnerstag nach Belvedere, Freitag geht's nach Jena fort:
Denn das ist, bei meiner Ehre, doch ein allerliebster Ort«.
Goethe, »Die Lustigen von Weimar«.

o sem prišel v Jeno dne 4. avgusta t. l.[1]), so bila seveda že prenehala vseučiliška predavanja; toda dijakov velikošolcev je bilo mesto še vse živo, in povsod si srečaval mladeniče znanega nemškega dijaškega tipa: z mrkimi očmi, od pijače zabuhlimi, po mnogih dvobojih in menzurah razrezanimi in zakrpanimi obrazi; a njih pestre čepice in takisto pestri oprsni trakovi bi ti bili, da si znal tolmačiti boje, razodeli, pripada li njih imenitni nosilec starodavni Arminiji ali ponosni Tevtoniji ali rogoborni Normaniji ali pa nepremagani Germaniji ali Frankoniji ali Turingiji ali Saksoniji ali Guestphaliji.

Ravno tačas — o mojem prihodu — so obhajali Germanci menda imenitno slavje. — Počival sem, utrujen od dolge vožnje, popoldne v svojem hotelu; kar me zbudi prava pravcata turška godba, ki jo je spremljal velikanski trušč in hrup. Planem pokoncu, in ravnoprav sem še prišel na Trg (Marktplatz), da sem videl vsaj del izprevoda. Nepretrgana vrsta dvovprežnih, deloma jako staromodnih kočij — menda so jih bili spravili skupaj, kolikor jih premore Jena — se je pomikala mimo rotovža po ozkih ulicah na Löbdergraben proti Paradižu, ki je Jenčanom to, kar Ljubljančanom Tivoli, in potem črez Zalo po Streliškem mostu na Strelišče (Schützenbrücke, Schützenplatz). V vozovih so se prešerno iztezali junaški Germanci in povabljeni njih gostje Arminci, Tevtonci itd. Nekateri so bili že popolnoma »trdi«, drugi so bili še grozno podjetni in so peli svoje dijaške pesmi — ne peli, ampak vpili in rjoveli. In tuintam je sedela med temi bakhanalije uganjajočimi burši kaka mlada dama; in te gospice niso bile niti sramežljive ali ogorčene radi dijaške razuzdanosti, nego — horribile dictu! — so se dale objemati in so celo same objemale svoje tovariše. Oj »Gottesfurcht in fromme Sitte«, kje sta, sem si mislil. Toda, da niti za trenotek ne vzamem

[1]) Ne dne 14. avgusta, kakor je bilo pomotoma tiskano v zadnji številki na str. 711.

časti nemškim dijakom, naj takoj pojasnim, da tiste dame so bile — našemljeni dijaki; gotovo so te uloge izvrševali najmladostnejši izmed njih, kajti njih »teint« je bil res tako nežen kakor mladih gospic; a žensko kretanje so oponašali tako spretno, da so me ti glumači nekaj časa varali. Sedaj si lahko mislite, kako sem se zgražal nad toliko brezstidnostjo, ki se tu dogaja in dopušča pri belem dnevu, v nedeljo popoldne na javnem prostoru, in za izprevodom se drevi in ga spremlja z grohotnim smehom in vpitjem ne le srborita mladina in nižje meščanstvo, ampak tudi boljše, odlično občinstvo in celo strogi redarji, ne da bi konec storili temu škandalu. No, kmalu sem uvidel svojo zmoto ter se tudi sam smejal burkam jenskih dijakov in se čudil njih glumaški spretnosti. Posebno smešen je bil dijak, ki je peš spremljal kočijo. Preoblečen je bil za redarja iz starih časov, za »polipa«, s staromodno uniformo in starinarsko sabljo; sedaj je zaostal za vozovi, red napravljajoč med množico, zlasti med poredno mladino, ki se je drevila za njimi, sedaj je zopet stekel s svojimi suhimi, dolgimi kraki za kočijami, ki so mu bile med tem že daleč ušle.

Toda motil bi se, kdor bi mislil, da so vsi ti »burševci« tako dobrovoljni — »gemüthlich«. Bil sem takoj potem priča prizoru, ki mi je jasno pokazal, do kolike surovosti tira sistematična gojitev »krokanja« po nemških dijaških družbah. Imeli so dijaki pijačo tudi v vozovih ter se nalivali; vsak hip so dali ustaviti kočije ter so izstopili in zopet vstopili. Pri neki taki priliki pristopi neki burševec z vrčem v roki k mirnemu meščanu, ki je z drugimi vred zijala prodajal, ga vprašal, je li povabljen na slavnost ali ne, in ko je le-ta odkimal, da ni, ga je z vrčem udaril po čelu, da se mu je takoj kri udrla. Prišel je pač takoj redar, in odšli so vsi trije. Kako se je stvar završila, ne vem; a ta mučni prizor me je navdal z novim ogorčenjem proti burševcem. Pustil sem nje in njih pustni izprevod ter krenil v restavracijo v Paradižu tik Zale, kjer je bilo vse polno nedeljskega občinstva, kakor na Koslerjevem vrtu v Šiški pri Ljubljani ob nedeljah in praznikih. Prisedel sem k mizi, pri kateri je sedel preprost, prijazen Saksonec s svojo rodbino. —

Bučno slavje na Strelišču, spremljano od meščanske godbe — kajti Jenčani imajo poleg vojaške kapele tudi svojo mestno — je menda trajalo celo noč ter se nadaljevalo drugi dan v Wenigenjeni, t. j. predkraju jenskem s 4000 prebivalci na desnem bregu Zale. Wenigenjena je nemškim buršem posebnega pomena. V sedanjem rotovžu — rotovž in rotovško klet (Rathhauskeller) ima na Nemškem

že skoro vsaka večja vas — je bila nekdaj gostilnica »Pri jelki« (die Tanne), in tamkaj je bilo ustanovljeno l. 1815. prvo nemško burševsko društvo; tamkaj je zložil Goethe balado »Erlkönig«, in v cerkvi v Wenigenjeni se je poročil Schiller l. 1790., tačas izredni profesor zgodovine na vseučilišču v Jeni. —

Krokajoči Germanci in drugi burševci pa so še drugi dan (v ponedeljek) popoldne po mestu rogovilili. Naposled pa so se dali zapeljati v svojo društveno hišo na Trgu, kjer se je imelo nadaljevati pirovanje; vsaka dijaška zveza ima namreč svojo hišo, in nekatere izmed hiš, ki so last dijaških društev, so prave palače. A predno so se ustavili pred svojo hišo, jih je moral kočijaž še trikrat peljati okolo spomenika vojvode Ivana Friderika Velikodušnega, ustanovitelja jenskega vseučilišča (l. 1558.). Prevozniku se je pač na obrazu videlo, da mu je vse to početje že preneumno, pa je modro molčal ter, ne da bi zinil, molče prenašal in izvrševal dijaške ukaze. —

Tisti prijazni Saksonec v Paradižu, h katerega mizi sem bil prisedel, je bil pravi hrust. Bil je jako zgovoren; toda moral sem včasi silno napeto prisluškovati, ker je govoril pristno saksonščino. Povedal mi je še marsikaj o šegavosti, pa tudi oblastnosti jenskih dijakov, kako so pravzaprav gospodje v mestu, in mestni očetje si jim ne upajo nič reči. Nekoč, ko so jim hoteli prikrajšati njih akademijske svoboščine (l. 1792.), so uprizorili pravcati štrajk, in petsto dijakov je zapustilo Jeno ter se naselilo v neki vasi med Weimarom in Erfurtom. Vdali so se šele potem ter se vrnili, ko so jim potrdili vse stare pravice. Takisto so se izselili dijaki l. 1822. v Kalo (Kahla, mestece vojvodine altenburške ob Zali, ustanovljeno proti Slovanom), in meščanje so jih morali za božjo voljo prositi, da so se vrnili. Po takih uspešnih štrajkih ni čudo, da poznajo dijaki svojo veljavo.

Orjak v »Paradižu« mi je tudi s ponosom pravil, da je služil pri gardi v Potsdamu, da se je udeležil vojne leta 1870. in 1871. proti Francozom ter da je bil med zmagovitimi Nemci v Parizu. Kar oči so se mu svetile, ko je oživljal nekdanje spomine . . . Tradicije o slavni vojni, žive in v kamenu in bronu uvekovečene, je pač v Nemcih takisto vse polno kakor v Francozih revanšne ideje.

Saksonec, ki je bil železničar po poklicu, mi je vedel marsikaj zanimivega povedati tudi o železnicah, o njih centralizaciji po državi, o boju pruskih državnih železnic s saksonskimi, v katerem gotovo da zmagajo pruske, češ, da je naturni zakon, da veliki požro male, in spravil je v zvezo s tem zakonom zadnji veliki finančni polom v

Lipsku; pojasnil mi je izraz D-Zug in L-Zug v nemških »kurirjih«; L-Zug da pomeni Luxuszug, a D-Zug Durchfahrtszüge, to so brzovlaki, ki se liki naši kurirni vlaki ustavljajo le na najvažnejših postajah . . .

Moral sem naposled pustiti zgovornega Saksonca, ker se je bližala osma ura, a ob osmih in pol se je imel pričeti otvoritveni večer »ferialnih kurzov«, zaradi katerih sem bil pravzaprav prišel v Jeno.

* * *

Napotim se proti »grajski kleti« (Burgkeller), kjer je bil napovedan sestanek udeležencev počitniških tečajev, ali recimo krajše, ferialnikov.

»Burgkeller« je sredi notranjega mesta, tik starodavne mestne glavne cerkve sv. Mihela. Priznati moram, da so mi imponirale starodavne mestne stavbe jenske, častitljivi ostanki prastarih časov, nekatere še iz predreformacijske dobe, druge pa priče ljudskih verskih bojev. »Burgkeller« sam je zgrajen v robatem renesanskem slogu; glavna vrata so okroglo obokana, a pod postranskima dolbinama na obeh straneh vrat sta vzidani konsoli. Takšnih starih hiš je v Jeni še dosti.

Že pred grajsko kletjo samo je bilo jako živahno; na prostem so bile mize in stolice in okoli njih dijaki — Arminci; kajti »grajska klet«, prvotni sedež nemškega burševstva, je sedaj last društva »Arminija«, toda v prvem nadstropju je javna restavracija.

Visoko pritličje je pravi vzor dijaške »knajpe«. Tu je tudi arminska soba (Arminierstube), okičena s podobo Fritza Reuterja (slavnega zlagatelja poezij — veseloiger — v niženemškem narečju), s podpisom pesnika samega:

»Die Welt ist anders geworden, ich fühl-s.
Der Ernst tritt an Stelle des frölichen Spiels.
Wo einst ich gejubelt in jungen Jahren,
Hängt man mich jetzt auf in ergrauten Haaren«.

Udeležencem ferialnih tečajev je bila za ta večer in za vse sledeče večerne shode prepuščena velika dvorana v prvem nadstropju. Opravljena je v nemškem slogu, ki je po Nemškem dandanes silno priljubljen takisto v arhitektoniki kakor v ornamentiki ter nudi gostilničarjem še to udobnost, da izhajajo brez potratnega perila; stari Nemci niso pogrinjali svojih miz in prtičev svojim gostom tudi niso dajali, in tako se v staronemški opravljenih gostilniških sobah mize

nič ne pogrinjajo, a prtiče dobe gosti — papirnate, okrašene z reklamskimi naznanili.

Ko sem stopil v sijajno razsvetljeno ter z zelenjem odičeno dvorano, je bilo že vse polno »ferialnikov«, in še vedno so prihajali, gospe in gospodje, mladeniči in osiveli možje.

Zvedel sem bil že v Ljubljani, da pojde v Jeno tudi kolega z ondotnega učiteljišča, ki ga pa osebno nisem poznal. Kako naj ga najdem med tolikimi udeležniki, kako naj se mu dam spoznati? In vendar bi se bil tako rad precej seznanil z edinim rojakom med tolikimi tujci. Ko sem se še oziral po širni dvorani, motril raznolike, meni vseskoz neznane obraze ter ugibal, kam naj bi prisedel, pristopi k meni ter se mi predstavi nihče drug nego — ljubljanski kolega, ki me je že poznal po licu. Peljal me je k svoji mizi, okolo katere so se bili — slučajno ka-li? — znašli Italijan z liceja v Trstu ter učitelj in učiteljica iz Dolenje Avstrije. Naj takoj tu povem, da smo si bili Avstrijci, dasi različne narodnosti, kmalu dobri prijatelji; Nižeavstrijec — meščanski učitelj v Floridsdorfu pri Dunaju — mi je zatrjeval, da našo slovensko, oziroma italijansko nemščino laže razume in raje posluša nego saksonsko in druga malo razumljiva nemška narečja. Celo dva avstrijska Poljaka — Galičana — sta se pozneje priklopila našemu avstrijskemu kolu, in tako je bila vsa avstrijska delegacija v lepi složnosti združena izven dveh nemških radikalcev, ki se nam nista niti približala; a vsi drugi — devetorica, med njimi učiteljica iz Scheibbsa na Dolenjem Avstrijskem — smo se pred razhodom celo skupaj fotografirali. Tržaški kolega je imel izvrsten amaterski aparat; pomagal pa nam je sestaviti skupino in sprožiti stroj učitelj Luksemburžan, napol Francoz, napol Nemec, vesela, odkrita duša; oklenil se je bil nas, ker smo bili kakor on katoličani, a presedale so mu kakor nam protestantovske arogantnosti, ki smo jih občutili tembolj, ker smo bili v silni manjšini napram nemškim, angleškim, skandinavskim in ameriškim protestantom. — Neprisiljena avstrijska solidarnost, provzročena pod pritiskom vnanjih razmer, pa mi je vdihnila misel, da bi se centrifugalne težnje, ki se sedaj pojavljajo v Avstriji, pod vnanjim pritiskom hipoma izpremenile v centripetalne.

Ko sem govoril o nas Avstrijcih, to sem mislil Avstrijce »kat' eksochen«, v ožjem zmislu, kajti Ogri, med njimi menda tudi kak Slovak (? Kowarik, Porubszky) ali Hrvat, so igrali nam nasproti inozemce ter so se združili v posebno skupino, ki je v zapisniku udeležencev jenskih kurzov naslovljena: »Ungarn, Croatien, Slavonien.«

Kot »kuriosum« naj navedem, da Srbi — bila jih je četvorica — so dali v »listi udeležencev ferialnih tečajev« svoja imena tako-le transkribirati: Bicklowitsch Rudolf, Jowanović Jówan, Kretschkowitsch Michael, Petrowić Johann! »Bicklowitscha«, profesorja v Požarevcu, sem zategadelj prijel, pa se je izgovarjal, da sicer Nemci ne bi njegovega imena prav čitali!

Dvorana je bila že natlačeno polna. Tudi naši bodoči predavatelji so bili že skoro polnoštevilno zbrani okolo častne mize v gorenjem koncu dvorane: profesorji in privatni docentje, večinoma seveda z vseučilišča v Jeni, pa tudi iz Vratislave (1) in Kristianije (1), potem pastorji, seminarski (t. j. učiteljiški) ravnatelji in učitelji, nekateri s svojimi ženami in drugimi ženskimi sorodnicami. A načeloval je tej mizi reditelj tega večera, duša vsega podjetja, znani pedagoški pisatelj, profesor pedagogike na vseučilišču v Jeni — prof. Viljem Rein; tudi njegova žena, hči in sin so bili navzoči ter takisto v ferialne kurze vpisani.

Bila je že deveta ura; po napolnjeni dvorani se je že valil gost dim, in jeziki so se bili že precej razvozlali, ko se je dvignil profesor Rein. Dasi je že postaren, je vendar še jako čvrst in elastičen mož. Z vrčkom trkajoč ob mizo, je velel »silentium«, pozdravil s primernim govorom in dobrodošlico ferialnike, ki so se zbrali iz vseh delov sveta v obilnejšem številu nego lani in prejšnja leta; raztolmačil je na kratko pomen in namen ferialnih tečajev v Jeni, ki ne namerjajo samo, njih udeležnikom nadomestiti ali izpopolniti nedostatno akademiško izobraženost, ampak jim nudijo tudi priliko, si razširiti duševno obzorje v živahnem medsebojnem občevanju omikancev, prišlih iz raznih narodov in delov sveta. Obetal je, da on in tovariši vse store, da se nam Jena in kurzi omilijo, in izrazil je uverjenje, da po štirinajstih dneh, ko se razidemo, bodemo pritrdili pesmi, ki veli:

»Und in Jena lebt sich's bene,
Und in Jena lebt sich's gut.«

V teh par tednih pa naj se smatramo za ude ene velike družine ter delujmo vzajemno brez ozira na narodnost, vero in državljanstvo. In da se pospeši ta vzajemnost, nas pozove, naj se drug drugemu predstavimo tako, da se vsi zaporedoma, od njega počenši na desno, vzdignemo ter imenujemo svoje popolno ime in bivališče po vzorcu: »Viljem Rein, Jena.«

In sledilo je predstavljanje »en masse«, ki je bilo dovolj zanimivo. Natančno si razločil sicer iz raznolikih glasov, visokih in

globokih, čistih in zamolklih, moških in ženskih, malokatero ime, a toliko si vendar lahko pogodil, da so bili poleg večine nemških udeležencev iz vseh nemških pokrajin tudi mnogi zastopniki angleškega, ameriškega, švedskega, ruskega, holandskega, avstrijskega, ogrskega učiteljstva; iz Transkavkazije in Armenije ter celo iz skrajnjega orijenta, iz prosvetoželjne Japonske so bili prihiteli profesorji in dijaki. Vseh skupaj je bilo v »zapisniku ferialnikov« izkazanih 247 udeležencev; seveda na otvoritvenem slavju niso bili vsi prisotni.

Japoncev je bilo vseh skupaj petorica, zgolj majhne, šibke, drobne postavice, umazano-rumene polti, svetlo-črnih las ter črnih, nebujnih brčic; a bili so videti inteligentni ter so se nosili in vedli popolnoma evropski; večinoma so nastopali v črni salonski opravi. A na domu, kjer so bivali zadružno, so se oblačili po domače, v ohlapne zelene halje ter mehke papuče, in dočim so bili v javnosti silno tihi in skromni, so bili doma baje dokaj glasni, a nemški čitati in govoriti so se glasno učili, a včasi tudi zapeli kako domačo pesem, katere melodija je bila dovolj čudna. Družili se niso z nikomer. Tisti prvi večer so bili došli precej pozno ter niso dobili ugodnega sedeža; stisniti so se morali nekam v kot. A ker je bil med njimi tudi profesor cesarske plemenitaške šole v Japanu — tako mi je pravil pozneje sam profesor Rein — so bili solidarni Japonci silno užaljeni in se poznejših skupnih večerov in izletov niso več udeleževali. V kolegije pa so prihajali jako marljivo, posedli vsi skupaj v kak kotiček ter bili ondu videti s svojimi umazano-rumenimi obrazi kakor silhuete, celo podobni tistim figuram na japonskih slikarskih izdelkih. — Velikana po mojih dosedanjih izkušnjah Japonci menda nimajo med seboj, in v krutem boju za obstanek jih more le rešiti duševna premoč, sicer bode po njih. —

Naj se mi oprosti ta digresija o Japoncih, toda le-ti so prezanimivi, nego da bi mogel kar tako mimo njih. —

(Konec prihodnjič.)

Književne novosti

»**Matica Srpska**« u **Novom Sadu** je dala svojim članom za leto 1901. doslej nastopne knjige: Letopis Matice Srpske v 4 zvezkih, knjiga 205—208; izmed »Knjig Matice Srpske«: Život Dra. Jovana Subotića (Avtobiografija), prvi deo: Idila; Agrarni pokreti u starom Rimu s osobitim obzirom na današnje naše poljoprivredne prilike napisao Dr. Gjorgje Dera. To pa še niso darovi za celo leto; pride še Letopisa knjiga

209 in 210 in pa ena »Knjiga Matice Srpske«; razen tega izda še pet »Knjiga za narod« in Kalendar za 1902 iz zadužbine Petra Konjevića; izmed teh bodo tri knjige zabavne vsebine, dve poučni ter se razpošljejo meseca oktobra — jako bogati darovi za eno leto.

Letopis ima povsem drug značaj od prejšnjega Letopisa in sedanjega zbornika Matice Slovenske; izide vsaka dva meseca (torej šestkrat na leto) v zvezkih, broječih po okoli 140 strani, ter je nekaka revija; v njegovem programu je, »da bude književno ogledalo savremenog života i kulturnog rada Srba i ostalih prosvećenih naroda, naročito njihove književnosti, veštine i nauke«; zato prinaša razprave, črtice iz povestnice in življenja Srbov naše monarhije, dalje tudi ostalih Srbov in Slovanov, memoare, romane, povesti, članke sociološke, preglede o cerkvenem, šolskem, literarnem življenju, bibliografijo itd.

Iz dosedaj izišlih zvezkov Letopisa naj navedem le dve književnopovestniški razpravi o »Gorskem vijencu«, da s tem opozorim Slovence na sloveče delo črnogorskega vladike Petra Petrovića Njeguša, ki je pri nas skoro neznano. V knjigi 206. opozarja Ivan Skerlič, da se znana »nosova« senca, ki jo uprizori Mefistofeles Faustu v Auerbachovi kleti, pripoveduje tudi v Gorskem vijencu; uprizore jo v Boki čarodeji »iz Italije ili od kud drugo«; iz tega se vidi, da je na zapadu doma. — Zanimiv pa je v knjigi 208. prof. Medićev članek »Anakreont, Šiler i P. Petrović Njeguš. Tu gre za primero Anakreontove pesmi εἰς γυναῖκας, kjer pravi pesnik, da je priroda različna živa bitja po svoje oborožila, žensko z lepoto, in Schillerjevih besed, ki jih v W. Tellu govori Melchthal (»Jedem Wesen ward ein Nothgewehr in der Verzweiflungswuth« itd.) in pa krasnih verzov, ki jih v Gorskem vijencu govori stari iguman Štefan, na sveti večer sedeč okoli naloženih badnjakov:

»Svjet je ovaj tiran tiraninu
a kamo li duši blagorodnoj!
On je sostav paklene nesloge:
unj ratuje duša sa tijelom,
unj ratuje more s bregovima,
unj ratuje zima i toplina,
naj ratuju vjetri s vjetrovima,
unj ratuje živina s živinom,
unj ratuje narod sa narodom
unj ratuje čovjek sa čovjekom,
unj ratuju dnevi sa noćima,
unj ratuju dusi s nebesima.«

Njeguševa filozofija sega najdalje, ker obsega vsa bitja, vse, kar je; za vzrok vesoljnega boja navaja »neku neobuznu silu, nuždu, nedovoljstvo«; v tem se da spoznati Darvinov zakon prirode o »održanju jedinke i vrste«. »Itako ćemo se sada valjada svi složiti u tome, da je Vladika dajbudi borbu za život prikazao baš onak, kao što je ističu pristaše Darvinove.«

Pevec Gorskega vijenca je tako z Goethejem med predniki Darvinovimi.

Seve taka »Darvinova« filozofija se porodi vsakemu, kdor malo globlje misli o življenju, samo da vsakdo ne izvede vseh posledic; tako filozofijo je izpovedal tudi naš slovenski Verjanko, ko je govoril brezvestni materi:

»Peroti ptičica ima,
plavute ribica ima,
junak z orožjem se obda«. —

Vsega uvaževanja vredna je knjiga »Agrarni pokreti«; spisana po latinskih virih, nemških in francoskih delih ima dodatek o podobnih pojavih v vseh današnjih kulturnih državah, je torej nekaka »primerjajoča zgodovina in sociologija.«

Dobivajo se knjige Matice Srpske v Pančevu, Belgradu, Zagrebu, v Novem Sadu, Pragi, Somboru, v V. Kikindi, v V. Bečkereku, Zemunu. Kje pa naše?

Dr. Fr. Ilešič.

Ottův atlas zeměpisný. Sklicujoč se na oznanilo in oceno v avgustovi številki, str. 570. »Ljub. Zvona«, javljamo našim čitateljem, da je pred kratkim izšel drugi sešitek te velezanimive in prekrasne publikacije, obsegajoč št. 27. »Francie« in št. 40. »Střední Amerika«. O prvi karti pač ni treba posebej govoriti, ker se v zadnjih letih ni nič izpremenilo na Francoskem; pač pa moramo pohvaliti karto »Srednje Amerike«, ker obsega mnogo več nego podobni zemljevid (v istem merilu) na Andreejevem atlasu. Ottůva karta nam podaje še velik del Mehike (zahodno od Tehuantepeškega zaliva), potem Južno Ameriko do Amazonske reke in na pridejanem zemljevidu tudi vso Guajano in del Brazilije še črez izliv omenjene reke. Na istem listu sta posebej natisnjena v povečanem merilu okolica mesta Mehike (1 : 2,000.000) in srednji del Ekvadorja (1 : 3,333.333). Zaradi posebno živih barv je preglednost na Ottůvem zemljevidu mnogo večja nego na Andreejevem. Politična pripadnost in državne meje so jako vidno zarisane. Tudi so zarisani vsi kabli in sedeži raznih konzulatov, česar Andreejev atlas nima. Vse potrebne kratice so vestno navedene. Papir je vseskozi najtrajnejši. — Prašali bi le še: če se že rabi adjektiv s češko končnico, zakaj bi se ne pisalo tudi lastno ime fonetično? (primeri: Záliv Campêšský, a ime mesta se glasi:: Campêche). Kaj pa bi izgubila država »Costarica«, če bi jo po našem zapisali »Kostarika«, da bi jo znal vsak Slovan pravilno izgovarjati? Podpisanemu se je že pripetilo, da celo učenci tretjega razreda izgovarjajo »Cukshaven« mesto pravilnega »Kukshafen«. *S. Kutar.*

Anton Aškerc: »Sloveniska Balader«: Öfversatta af Alfred Jensen. Stockholm. Albert Bouniers förlag 1901. Strani 96. Cena 3 krone. Nedavno izašla je ukusno oprijemljena knjiga slavenofilskog švedskog pisca g. Jensena, kojom knjigom nastoji naš prijatelj da svojoj publici prikaže i slovenski narod, a na čelu mu poznatog pjesnika Aškerca. Dočim je Jensen prije nastojao švedski narod uputiti u rusku, češku, poljsku, hrvatsku, srpsku i bugarsku književnost ozbiljnim studijama i znatnim prijevodima, nije eto sada zaboravio ni na slovensku literaturu.

G. Aškerc opisao je jur djelovanje Jensenovo vrlo simpatički na polju slavistike u »Ljubljanskem Zvonu« od g. 1899. br. 1. Od toga vremena obogatio je vrli Jensen i opet švedsku literaturu sa njekoliko slavističkih djela. U velikoj knjizi »Habsburg« opisao je J. našu čitavu monarhiju, pošto jo dvije godine boravio u Beču, odakle je pravio ekskursije na sve strane. U tom dijelu najveća je skoro pažnja posvećena Slavenima, opisujući točno njihove kulturne i socijalne prilike.

Da ne spominjem sve ostale omanje radnje, moram ipak još istaknuti njemačkim jezikom napisano veliko djelo «Gundulić und sein Osman«. U toj

skoz znanstveno napisanoj studiji, prikupio je g. J. sve što je bilo moguće o Gundulićevom Osmanu, i to na taj način, kako to nije do sada obradio niti jedan hrvatski pisac.

Medjutim povratimó se i opet na prijevod Aškerčevih balada. U svemu prevedeno je 25 pjesama. Iz knjige »Balade in romance« prevedene su sljedeće pjesme: Trije popotniki, Stari grad, Brodnik, Pevčev grob, Balada o potresu, Boj pri Pirotu, Slovenska legenda, Svatba v Logeh, Dvorski norec i Prva mučenica. Iz knjige »Lirske in epske poezije« prevedene su sljedeće pjesme: Moja Muza, Večna luč, Jek s Balkana, Iškarjot, Mutec Osojski, Perunov žrec, Poslednja straža, Ponočna potnica, Krišna, Caligulove igrače, Pramloča, Satanova smrt i Grešnik. A iz knjige: »Nove poezije« prevedena je samo sljedeća pjesma: Ahasverjeva himna noći.

Prijevod posvećen je švedskom pjesniku grofu Karlu Snoilskome, kr. švedskom dvorskom bibliotekaru i prvaku švedske narodne balade, prilikom šezdesetog njegovog rodjendana. Pradjedi grofa Snoilskoga odselili su se odavno iz slovenske zemlje, naime još za vrijeme reformacije. U ono vrijeme spominju se predikatori »Snoilschik«. Jensen je u to ime odabrao dedikaciju cvijeta slovenske epske pojezije cvijetu švedske pojezije, koja odiše istim narodnim i jednakim slobodoumnim idejama.

O vrsnoći Jensenovih prijevoda nije nužno mnogo govoriti. Dovoljno je istaknuti, da je Jensen sam pjesnik, i to pjesnik koji duboko čuti, jednako vruće ljubi svoj narod, a što se slobodoumlja tiče, ne priznaje autoriteta na svijetu. Na slobodi rodjen i odgojen, ljubi i priznaje samo što je dobro, lijepo i plemenito. Osim toga je Jensen i dobar poznavalac koli praktični toli i teoretični svih slavenskih jezika, te i slovenski jezik shvaća poput materinskoga. Ugodni pak i milozvučni švedski jezik preodjenuo je Aškerčevu poeziju ako ne u ljepše a to sigurno u jednako krasno ruho pjesničkog uzor-blagorečja. Švedski je jezik milozvučan poput n. pr. hrvatskog ili talijanskog.

Što se vanjske forme pjesama tiče, ostavio je Jensen isti metrum kod sviju pjesama tako, da prevodilac sasvim izčezava pored originala, te nam se čini da imamo original pred sobom.

Primjera radi isporedit ćemo prvu kiticu od »Boja pri Pirotu«, te ćemo se pomoći s njemačkim jezikom, da se ujedno vidi sličnost njemačkog i švedskog jezika, kano germanskih jezikov.

Original: »Kralj, igra je naša zgubljena,
Udal se je, pal je Pirot . . .
Premagana vojska je srbska,
Bolgár na bojišči gospod!«

Švedski: O konung! värt spel är förloradt,

Njemački: O König! unser Spiel ist verloren,
och fallet värt Pirot re'n är,
und gefallen ist schon unser Pirot,
Bulgaren på slagfältet segrat,
Der Bulgare hat am Schlachtfelde gesiegt,
och krossad är serbernas här.
und durchkreuzt ist der Serben Heer.

Na koncu moramo spomenuti, da je sa strane g. Jensena velika požrtvovalnost i ustrajnost, kojom on nastoji skandinavsku čitalačku publiku upoznati s našim za njih skoro eksotičkim slavenskim literaturama, koje se tekar moraju boriti za literarnu vrijednost u velikom svijetu. On ispunjava svoju zadaću upravo idejalno, a uzdarje neka mu budu vrele simpatije i slovenskog naroda na isti način kano i simpatije ostalih slavenskih plemena.

Gospodinu Aškercu pak čestitamo, što je stekao toli vještog interpretatora na dalekom sjeveru, kakovog nije našao žalibože još na mnogo bližem slavenskem jugu. Makar da se i toliko puta spominje: Slovenci, Hrvati i Srbi to su jedan narod! ipak je duševno jedinstvo na slabom temelju, jer Hrvati i Srbi ne vole čitati »kranjski«; osim toga Srbi ne čitaju latinicu a Hrvati ne ćirilicu, dočim opet Slovenci — osim rijetkih iznimaka — hoće da budu »svoji!« Daleka budućnost i objekjetivni sud inostranaca mora nas tek učiti narodne objektivnosti.

Dr. Franjo Bučar. (Zagreb).

Pripomnja uredništva. Gospod Jensen je sam poslal svojo knjigo gosp. drju Bučarju z željo, da napiše poročilo za »Ljub. Zvon«. G. dr. Bučar je študiral nekaj časa tudi v Stockholmu, pa je zmožen švedskega jezika.

Slovensko gledišče.

A. Drama. — Slovensko dramatično društvo je otvorilo letošnjo sezono dne 22. septembra. Spravilo se je na delo z dobro premišljenim načrtom in s trdnim namenom, pospeševati razvoj dramatične umetnosti na našem edinem javnem gledišču. Ljubljana, ki šteje okoli 30 tisoč duš slovenskega prebivalstva, bi se morala dobro zavedati, da je gledišče kulturen zavod, in zato bi morala skrbeti za to, da bi bila vsaka predstava dobro obiskana, t. j. gledišče razprodano. O važnosti dramatične umetnosti sploh govoriti, tukaj ni prostora; naj omenimo samo narodnokulturni moment! V slovenskem gledišču gospoduje naš slovenski jezik, v njem govore dramatiki, tuji in domači. Naj se zapre slovensko gledišče, in videli boste, da bi imelo to slab vpliv na našo narodno zavednost in na naš občevalni jezik. Med prebivalstvom bi se začela širiti tujščina. Slovensko gledišče budi narodno zavednost, ki je je pri nas, tudi v Ljubljani, še vse premalo, ter neti ljubezen za lepi materni jezik, ki bi imel biti gospodar na slovenski zemlji.

Dramatično društvo je angažiralo nekaj dobrih novih moških in ženskih moči ter izpopolnilo igralsko-umetniško osebje tako, da je kos tudi najtežjim dramatičnim predstavam.

Otvorila se je sezona s Tylovo fantastično narodno igro »Strakonický dudák«, ki so ga lokalizovali v »Zaloškega godca«. Drama je zajeta iz čeških pravljic, ima dosti lepih prizorov in zdravo jedro ter je stalno na repertoarju čeških gledišč. Igrala se je prav dobro.

Francoska vesela igra »Coralie & Comp.« priča, da je avtor znan s kulisnimi skrivnostmi, preračunjena je samo na efekt in veselo zabavo, ker je polna debelo-komičnih prizorov, vzbujajočih smeh. A ker je smeh koristen na-

šemu zdravju, in ker je zdravje pogoj človeške sreče, zato so take burke celo socialne važnosti, čeprav jih nobeden pameten človek ne bo prišteval k proizvodom resne književnosti. Take stvari se ne čitajo nikdar, nego se samo gledajo za kratek čas. Kajpada se je ta igra izvajala gladko, saj imamo za komične uloge dovolj sposobnih moči.

Oton Ernstov »Vzgojitelj Lanovec« (»Flachsmann als Erzieher«) in pa bratov Mrštikov »Mina« (»Maryša« = Marica) sta resni drami, umetniške in literarne vrednosti.

»Vzgojitelj (ali učitelj) Lanovec«, nam kaže razliko med učiteljem rokodelcem, avtomatom, pedantom, najemnikom na eni strani, in med učiteljem idealistom in svobodomiselnim pedagogom na drugi strani. Lanovec je starokopiten šolski dninar, Kremenjak pa je moderen pedagog, Pestalozzijevec, ki mu je šola svetišče in nekak vzgojevalni atelier, kjer izobražuje iz preprostih otrok dobre ljudi. Med tema dvema kontrastoma je še cela lestva značajev, moških in ženskih. Med »šoštarjem« in nadučiteljem Lanovcem in pa med idealistom, učiteljem, kakršen bi moral biti, Kremenjakom, mora priti do konflikta. Lanovec mora zapustiti službo, ker so njegovi uspehi slabi, in ker se je dež. šolski nadzornik prepričal, da je vrhutega slepar, in Kremenjak postane njegov naslednik (nova šola). Značaji so izvrstno risani, zajeti naravnost iz življenja, a kakor zlata nit se vleče skoz vse dejanje ljubezen Kremenjakova do »slabe« učiteljice-tovarišice Zlatnikove. Ernstovi drami bi se dala očitati marsikaka neverjetnost, a vse te hibe zakrije popolnoma globoka idejnost in plemenita tendenca. Ernst nam kaže šolnika, kakršen bi ne smel in kakršen bi moral biti. Prava vzgoja človeškega rodu je največja umetnost na svetu, kar je učil že Komenský, in zato je »Vzgojitelj Lanovec« drama, ki ne zastari nikdar. Našemu gledišču služi samo na čast, da jo je uprizorilo, in prepričani smo, da ostane zmerom na našem repertoarju. Igrali so »Lanovca« dovršeno skoro vsi brez izjeme. Posebno so se odlikovale prve uloge, moške in ženske, pa tudi šolski sluga (Lušterk) je bil karakterističen, živ tip.

Bratov Mrštikov »Maryša« (Mina) nam kaže v živih, naravnost iz življenja zajetih podobah tragedijo dekleta, ki so ga starši prisilili v zakon neljubljenemu možu. Stara pesem! Ponavlja se skoro vsak dan. Saj je zakon pri »nizkih« in pri »visokih« često le navadna kupčija. Srce, ki bi moralo imeti prvo besedo, mora molčati pred oltarjem, a namesto njega govori — žep, in še drugi oziri sklepajo takozvane zakonske zveze. Večkrat se srce uda, a kadar je nevesta energično razvita individualnost, pride do konflikta, do katastrofe prej ali slej. Tako katastrofo vidimo v »Mariši«. Mina, ki ljubi mladega rekruta, zastrupi svojega starega moža . . . Drama torej nam ne kaže in ne pove nič novega, pa saj se tudi življenje samo ponavlja, čeprav se nam kaže zdaj od te, zdaj od druge strani. Značaji v drami so živi, iz kmečkega življenja, a čeprav nam konec ni povsem ugajal, vendar je »Mina« umetniško delo, polno življenske tragike. Predstavljala se je drama jako dobro, vse uloge so bile v pravih rokah, a posebno se je odlikovala »Mina« sama. Tudi Mrštikova »Mina« je dika našega repertoarja, in dramatično društvo je s to dramo kakor z »Učiteljem Lanovcem« pokazalo, da stremi za najvišjo popolnostjo v dramatiki. V prvi vrsti je gledišče umetniško svetišče in socialno vzgojevališče, v drugi vrsti zabavišče. Za zabavo bomo poslušali lahkotne stvari spretnih rutinêrjev in kulisarjev ter se smejali njih dovtipni »umetnosti«; svoje duševno obzorje pa si bomo raz-

širjali in srce si blažili ob prizorih resnih dramatikov, ki mislijo globoko in vidijo daleč ter nam imajo vselej kaj velikega povedati . . .

Onjêgin.

B. Opera. — Opero vodita novoangaževana kapelnika g. Tomaš (Čeh) in g. Mitrović (Hrvat). Gosp. Tomaš je že izkušen in zelo energičen kapelnik, in se ravno vpliv novega vodstva blagodejno opaža toliko v petju kakor pri godbi.

Solistovske uloge so v rokah gospodičen: Nedbalove (visoko sopranske partije), Noemijeve (sopranske partije), Romanove (mezzosopranske in altovske partije); in gospodov: Olszewskega in Krampere (tenor), Vašička (bas), Nollija in Wildena (bariton). Za manjše uloge je tudi nekaj dosti dobrih moči. Operni zbor je na mestu; ni številen, ali krepak, čvrst, čistih grl.

Uprizoritvi oper »Židinja« in »Carmen« pričati o uspehu in napredku.

»Židinja« je najboljše delo francoskega skladatelja Halévyja (rojen l. 1799. v Parizu, umrl v Nizzi l. 1862.). Halevy je bil poleg Auberja najboljši učenec Cherubinija. Velika opera v Parizu ga prišteva poleg Auberja, Rossinija in Meyerbeera najboljšim opernim skladateljem druge dobe Velike opere (to je juli in 1848 revolucije) in je osobito znamenit na polju franc. komične opere. »Židinja« je že nad 60 let (leta 1835. složena) stalno na repertoarju vseh večjih evropskih gledališč. »Židinja« je odlično glasbeno delo, polno dramatičnega življenja, strasti, navdušenja (verskega fanatizma) in ljubezni — kakor »sabbath«-scena v 2. dejanju in 4. dejanje.

Glasba je zelo duhovita, toliko v harmonično-melodičnem zmislu kakor v zelo efektnem moduliranju. Osobito krasna je instrumentacija; kontrasti močno in bleščeče stopajo na površje. Uprizoritev te opere zahteva dobrih moči. Glavne uloge so bile v dobrih rokah; umetniško, fino je pel žida naš priljubljeni tenorist gosp. Olszewski. Še vsekdar se je odlikoval v svojih ulogah, kar pač kaže, da se mu vsaka uloga lahko mirno poveri. Olszewski ni samo pevec, ampak tudi inteligenten igralec, ki se popolnoma vživi v svojo vlogo in jo zato igra s čutom in s pravim dramatičnim ukusom. »Židinjo« je pela novoangaževana gospodična Nedbalova vrlo dobro. Njen glas je simpatičen, dosti močan; intonira čisto. Pela je s temperamentom; pridobila si je s prvim nastopom simpatije občinstva, ki sme pričakovati od dobro izšolane umetnice še mnogo pravega umetniškega užitka. Evdoro je pela ljubljanskemu občinstvu že znana in priljubljena gospica Noëmi s prav lepim uspehom. Njen sveži, krepki glas, čisto intoniranje, sigurni nastop cenimo po zaslugi, in se je tudi gospica Noëmi vedno v vsaki ji poverjeni ulogi odlikovala kot umetnica, ki dela vso čast slovenski operi.

Ulogo prelata je pel gospod Vašiček, ki je tudi že dalj časa član naše opere. Gospod Vašiček ima izdaten, močan in jako lep bas. Ulogo je pel prav dobro in se v njej odlikoval.

Gospod Krampera, novoangaževani član, je pel ulogo Leopolda diskretno, takisto Ruggiera gosp. Nolli. Zbor in orkester sta bila jako dobra, kar dela čast razumnemu in energičnemu kapelniku, ki se je s to opero prvikrat predstavil ljubljanskemu občinstvu. Opera se je pela prvikrat dne 29. septembra in ponovila štirikrat; bila je za Ljubljano noviteta.

Dne 18. oktobra se je pela G. Bizetova opera »Carmen«. Bizet je francoski skladatelj novejše dobe, učenec Halevyja, in se je ravno s to opero proslavil po vsem svetu. Od leta 1875., ko se je prvikrat v Parizu pela, ostala

je stalno na opernih sporedih vseh gledišč, kar pač dovolj pojasnjuje vrednost dela, ki se odlikuje poleg nekaterih jako markantnih pevskih partij Carmen (naslovne uloge) in krasnih recitativov še posebno po jako pikantni godbi. Sicer je pa opera ljubljanskemu občinstvu iz prejšnjih let znana. Naslovno, jako težko ulogo Carmen je pela novoangaževana gospodična Romanova. Glas njen ni ravno močan, ali toliko bolj simpatičen, njena igra fina, nastop zelo simpatičen; napravila je na občinstvo najboljši vtisk, tembolj, ker je ta nastop bil sploh njen prvi na odru. Gospica Romanova je po svoji zanimivi vnanjosti kakor rojena za »Carmen«, katero je tudi igrala z dramatičnim razumom.

Gosp. Olszewski je bil odličen Don Josè v petju in igri kakar vedno. In če smo že pri »Židinji« omenili, da je tudi dramatičen igralec, moramo to poudariti še bolj pri njegovi ulogi Josèja, katerega je igral zlasti v zadnjem dejanju s pretresljivo realistiko. Gospod Vašiček je pel Zunigo jako dobro. Escamillo g. Nolli je pel dobro. Jako ljubka Micaela je bila gospica Noemi, ki je svojo ulogo izvrstno pela in igrala. Manjše uloge so bile v rokah gospic primadone Nedbalove — Frasquitta — in Bitenčeve — Mercedes —; obe gospici sta bili prav dobri. Gospod Štamcar je pel Moralesa prav povoljno. Dancaira in Remendadoda sta pela Muhovski in Krampera.

Pevski zbor se je doslej dobro držal in je ponos opere. Orkester pod vodstvom gospoda kapelnika Tomáša napreduje; posebno izborno je izvajal uverturo. *L. Pahor.*

Naše obnebje

Astronomski koledar za november. Merkur je okoli 20. t. m. danica. — Venera je večernica. — Mars je ob mraku na jugozapadnem nebu; zahaja 1. dne ob $6^1/_4$ zvečer, 30. dne ob $6^3/_4$. — Jupiter stoji na večernem nebu globoko na jugozapadu; zapada začetkom meseca po 8. uri zvečer, na koncu pa ob $6^1/_2$. — Saturn stoji tudi na jugozapadnem nebu in zahaja v začetku meseca po $8^1/_4$ zvečer, na koncu pa po $6^1/_2$.

Splošni pregled

Marko Marulić in štiristoletnica hrvaške književnosti. Meseca novembra praznuje bratovski narod hrvaški veliko jubilejno slavnost v spomin, da je pred 400 leti izdal prvi umetni hrv. pesnik, Spletčan M. Marulić, svojo prvo umetno pesem »Judit.« Ker je zagrebški vseučiliški profesor in akademik, naš rojak g. dr. A. Musić, na našo prošnjo objavil v tem zvezku poseben slavnosten članek, ki naše čitatelje temeljito informuje o znamenitem jubileju, zato na tem mestu o dogodku samem ne govorimo dalje. Društvo hrv. književnikov, ki je v sporazumku z »Jugosl. akademijo«, »Matico Hrv.«, Društvom sv. »Jeronima» in »Hrv. pedagoškim knjiž. zborom« vzelo v roke prireditev cele slavnosti, vabi ves hrvaški narod, da dostojno proslavi spomin na tisti hip, ko je zagledala v Benetkah beli dan prva hrvaška umetna pesem. To bode velik jubilej hrvaške

poezije, leposlovne knjige in hrv. knjige sploh! Naši hrvaški bratje gledajo danes lahko s ponosom na svojo književnost, ki se jim je v teku štirih stoletij razvila in popela na višino evropske veljave. Iz skromnega semena se je razvila hrv. literatura v košato drevo. To drevo je bilo vsajeno v zdravo sočnato zemljo narodnega duha. Hrvati imajo danes svoje narodne šole: svoje srednje šole, svojo univerzo, svojo akademijo, svoj umetniški dom, svoje gledišče, svojo »Matico« in druge narodne institucije. Vse to priča, da so se postavili na svoje noge, in da se njihova kultura razvija v hrvaško-slovanski smeri.

Slovencu, ki vidi dalje, nego se more videti z vaškega zvonika, mora biti ob tem hrvaškem jubileju žal, da nimamo danes s Hrvati vred ene literature in enega književnega jezika. Jeziti se mora dalekovidni Slovenec na tiste neugodne razmere in pa na tiste kratkovidne naše prednike, ki so krivi, da živimo, ali bolje rečeno, životarimo »po svoje.« Ali tako daleč še nismo ločeni, da bi bili pozabili, da smo s Hrvati in Srbi pravzaprav eden narod, in da je celo jugoslovanstvo narodnostna celota. In tudi tega ne smemo pozabiti ob Marulićevem jubileju, da potrebujemo drug drugega, da drug drugemu lahko pomagamo, pa si tudi lahko — škodujemo. Mi Slovenci smo kulturno navezani na Hrvate, to je jasno, ali takisto je resnica, da smo mi Slovenci jez, ki brani Hrvate nemške povodnji. Perspektiva v bodočnost pa je taka, da nam vsa naša žilavost, kolikor je baje imamo, ne bode pomagala, a Hrvatov vse njihove narodne šole z univerzo in akademijo in literaturo vred ne bodo rešile raznarodenja, ako se ožje in tesneje ne oklenemo drug drugega! Od severa Nemec, od zapada Lah, od severovzhoda Madjar — tako pritiskajo na nas tuji življi, tuje kulture. Ali se jim ubranimo? Ubranimo in ohranimo se samo takrat, ako bomo sami hoteli, ako bomo razumeli svoj čas, ako bomo sami kulturno napredovali tako, da bomo na enaki višini kakor naši sosedje. Drugače smo izgubljeni... Marulić je že pred 400 leti videl nevarnost, ki preti narodu od njegovih sosedov. Zato je napisal »Judito«. »Judit« je poosebljena ideja samoobrambe. Čuvaj se sam, in čuval te bo Jehova. Z duha svetlim mečem hočemo tudi mi Jugoslovani zatirati Holoferna nevednosti, separatizma, nesloge, letargije, kratkovidnosti in izdajstva... Slava avtorju »Juditi« — Maruliću!

Aškerc.

Dr. Rudolf Virchow je praznoval preteklega meseca osemdesetletnico svojega rojstva. Virchow je svetovnoznan učenjak, čigar ime je tesno zvezano z napredkom modernega naravoznanstva, zlasti medicine. Do Virchowa je tudi še v medicini gospodoval sholastični, filozofski duh. Učenjaki so svoje neznanje v vprašanjih človeškega in živalskega organizma sploh pokrivali z aprioristič-nimi, dogmatičnimi in filozofskimi spekulacijami. Virchow se je opiral pri svojih znanstvenih preiskavah samo na realnost, na to, kar je videl v sestavi organske snovi. Izza Virchowih studij je postala medicina, posebno patologija, eksaktna znanost. Iz bistva in življenja stanice (celice) je izvajal ves razvoj organizma samega. In bolezen ni Virchowu nič drugega, nego življenje na podlagi spremenjenih organskih pogojev (podstav). Življenje celega organizma je odvisno od življenja posameznih stanic. In njegova knjiga o celularni patologiji je postala epohalna za vso novejšo naravoznansko metodo. Virchow spada torej v vrsto tistih mož v kulturni zgodovini človeštva, ki so res začeli novo dobo v svoji stroki, čigar delo je, da rabimo že obrabljeni izraz, v pravem pomenu besede, epohalno. Vsi naravoslovski učenjaki, ki so prišli za Virchovim, morali so se

ozirati na njegovo teorijo. V vseh medicinskih in naravoznanskih knjigah, naj si bodo pisane v kateremkoli jeziku, najdeš ime Virchowa. Izza Virchowa in po njegovih principih je vsak zdravnik obenem naravoslovec, ki veruje samo to, kar mu pokažejo znanstveno preiskavanje, opazovanje in eksperiment. »Nasprotniki« so Virchowu že često očitali, da je fanatičen materialist, ali pri tem so pozabili, da še sami ne vedo, kaj je pravzaprav »materija«, ki jo še vse premalo poznamo, katero je treba šele študirati. Znanstveni princip, ki ga je našel Virchow, je imel velik vpliv tudi na vso zoologijo, anatomijo, fiziologijo in na biologijo ter na antropologijo. Dandanes vemo, da so v bistvu vse znanosti med seboj v zvezi, da se druga naslanja na drugo, a takisto je živa resnica, da imajo dandanes prirodoslovne znanosti prvo besedo, in da se vse naše moderno življenje vrši pod vplivom prirodnih znanosti, ki so najbolj pospešile današnji kulturni napredek. Virchowljeva teorija je imela jako blagodejne posledice za zboljšanje obče higijene, in on sam je povsod sodeloval pri ustanavljanju bolnic, pri asanacijah in pri zatiranju raznih epidemij. In tako se je zopet pokazalo, da prava znanost ni mrtva, pusta igrača, ampak da je v tesni zvezi z življenjem samim. Prava znanost olajšuje in olepšuje naše življenje ter povišuje njegovo ceno.

Osemdesetletni Virchow je profesor na berlinski univerzi. Izdal je nebroj knjig medicinskoznanstvene vsebine. L. 1847. je ustanovil kot privatni docent znameniti časopis: »Archiv für pathologische Anatomie u. für klinische Medicin«, ki šteje danes nad 160 knjig in ki ga še danes sam ureja.

Porodil se je Virchow dne 13. oktobra 1821. l. v Schivelbeinu na Pomoranskem. Ime njegovo priča, da je prusko-slovanskega pokolenja. Svojo zdravniško prakso je pričel na berlinski bolnici »Charité«. S svojimi temeljitimi znanstvenimi eksperimenti je vzbudil občno pozornost učenjakov in kmalu je bil imenovan za vseučiliškega profesorja v Berlinu. Odtod je šel za nekaj časa v Würzburg, kjer je šele razvil svojo znanstveno delavnost.

Virchow je deloval tudi na političnem polju, ki nas pa tukaj zanima le v toliko, ker je zastopal vsekdar napredna načela in svobodno mišljenje.

Kot učitelj je vzoren zategadelj, ker navaja svoje slušatelje k samostalnemu preiskavanju, opazovanju in mišljenju.

Ker je znanost mednarodna, zato se Virchowa ob njegovi 80letnici ne spominjajo sami nemški časopisi, prinašajoč obširne biografije in študije z ilustracijami, nego spominjajo se ga vsi kulturni narodi. —*K.*—

† **Mihael Bałucki.** Poljski narod še ni slekel žalobne obleke povodom smrti znamenitega pisatelja Sewera-Maciejowskega, ki je umrl meseca septembra v Levovu, že stoji zopet ob gomili novelista in dramatika Mihaela Bałuckega. In tragičen je pri tem slučaj, da sta si oba poljska pisatelja sama vzela življenje na enak način!

Bałucki je bil, kakor píše krakovska »Nowa Reforma«, po kateri posnemamo te vrste, še pred kakimi 20 leti eden najpopularnejših pisateljev. Njegove povesti in novele so bile najbolj čitane, in vsaka njegova nova drama je napolnila gledišče do zadnjega kota. Bałucki je smatral pisateljstvo za svet poklic. Bil je demokrat od temena do nog in skozinskoz svobodomiselnega prepričanja. Napisal je celo knjižnico povesti, novel in komedij, v katerih je bičal napake poljske družbe. Bałucki je imel izvirno humoristično žilo, ki se kaže najbolj v njegovih dramatičnih spisih. Ko je praznoval l. 1884. petindvajsetletnico svojega

književnega delovanja, čestital mu je ves poljski narod, in na slavnostnem večeru so bili takrat v Krakovu zbrani najodličnejši možje. Zadnja leta so ga nekateri kritiki začeli prezirati in tudi zasmehovati, češ, da ustvarjajoča moč Bałuckega peša. Nastopili so »novi ljudje«, ki so ga gledali preko rame. Vse to je zaslužnega pisatelja bolelo čimdalje bolj. Lotila se ga je nervoznost, in domišljal si je, da ga preganjajo njegovi rojaki. To duševno stanje se je shujšalo tako, da je ob neki priliki svoji ženi izjavil, da se namerava umakniti iz življenja. Čeprav je skrbna družina njegova pazila nanj, vendar se je na večer 17. dne oktobra ustrelil v okolici krakovski.

Bałucki ni bil samo duhovit pisatelj, nego tudi sploh karakteristična osebnost v Krakovu, kjer je bil povsod priljubljen. Njegova tragična smrt je, kakor piše »Nowa Reforma« pretresla vse poljske kroge, zlasti v Krakovu, kjer se je bil tudi porodil leta 1837. in kjer je dovršil na Jagielloński univerzi svoje študije.

Dodajemo, da je ena njegovih komedij, »Klub samcev«, na repertoarju ljubljanskega gledišča in se uprizori še v tej sezoni v spomin rajnemu slavnemu Bałuckemu. *A.*

† **Jakob Alešovec.** Dne 17. oktobra je umrl v deželni bolnici v Ljubljani po dolgotrajni bolezni znani naš pisatelj Jakob Alešovec. Kdo ga ni poznal — »Brenceljna«? Ni ga starejšega Slovenca, ki bi ne bil čital šaljivega lista »Brenclja«, ki je najbolj razširil Aleševčevo ime križem domovine. Vsi letniki »Brenclja« pričajo, da je bil Alešovec, ki je svoj list skoro sam napolnil s svojimi spisi, pravi rojen humorist, čeprav robat in za današnje pojme naiven, ali vendar neprisiljen in vselej izviren. Smemo reči, da je bil Alešovčev »Brencelj« najboljši slovenski satirsko-šaljivi list, ki ga ni prekosil nobeden izmed vseh, kar jih je pozneje izhajalo. »Brencelj« je bil svoj čas važnega narodnopolitičnega pomena, ker je brezobzirno bičal slovenske renegate in marsikoga tako osmešil, da si ni upal na dan. Kdo ne pomni, kako je bil za petami brezznačajnemu Dežmanu in njegovi odpadniški gardi? Alešovec pa je pisal tudi povesti, ki so imele med preprostim ljudstvom veliko čitateljev, n. pr. »Ne v Ameriko« i. dr. Z obilnim humorjem so osoljene njegove avtobiografske črtice: »Kako sem se jaz likal« ter njegove »Ljubljanske slike« . . . Alešovec se je pečal tudi z dramatiko ter je spisal nekaj veselih iger (burk), ki so na čitalniškem odru imele svoj čas velik uspeh, Tudi prevajal je za »slov. dramatično društvo« iz nemščine in drugih jezikov. Nekaj časa je bil sourednik »Slovenca«. Širšega obzorja pri njem seveda ne najdeš; v svojih sredstvih kot žurnalist ni bil izbirčen in delal je tudi često politične napake. Pisal je v preprostem narodnem duhu in v dosti lepem in pravilnem jeziku.

Porodil se je bil leta 1837. na Škaručini na Gorenjskem ter je obiskoval gimnazijo v Ljubljani. Posvetil se je bil docela žurnalistiki, dokler mu niso oči opešale. Zadnja leta je bil polslep. Humor pa ga ni ostavil skoro do zadnjega leta, čeprav se je njegovo življenje končalo tragično. Dostojen spomin prvemu slovenskemu humoristu! *Ž.*

Nova slovenska osemrazredna dekliška ljudska šola se je otvorila dne 1. oktobra v Ljubljani na Sv. Jakoba trgu. Poslopje je dvonadstropno in je zgrajeno v nekakem secesijonistnem slogu po najboljših vzorih modernih šolskih stavb. Celo poslopje napravi vtisk elegantne palače. Čisto izvirna je ornamentika na zunanjih zidovih. Na glavnem pročelju (proti Ljubljanici) so namreč

vzidana v štukaturni maniri daleč čitljiva imena znanih in slavnih šolnikov in pedagogov. Tu stoje: Jan Amos Komensky, Slomšek, Vodnik, Močnik, Pestalozzi, Rousseau, Piramowicz (Poljak) in Lev Nikolajevič Tolstoj. Na drugih dveh straneh pa so na isti način in v istih velikih plastičnih črkah vzidani primerni izreki iz dotičnih pedagogov in iz nekaterih slov. pesnikov. Ta nova šola je že kot zgradba prava dika ljubljanskega mesta, a glavna stvar je to, da se bodo v tej šoli učile in vzgajale v slovenskem duhu mlade Slovenke. To novo šolsko palačo je sezidalo seveda ljubljansko mesto samo na svoje stroške, zato je pa tudi tako imenitna.

Prva javna slov. ljudska knjižnica. Urednik »Lj. Z.« g. A. Aškerc me je prehitel s svojo razpravo »Ljudske knjižnice«. Tudi jaz sem po Veliki noči, vrnivši se s časnikarskega shoda v Dubrovniku, pisal o tem velevažnem vprašanju, katero smo Slovenci doslej povsem zanemarili. Aškerčeva razprava je v marsičem popolnejša, vodilna misel pa je ista. Prav hvaležen sem mu, da me je prehitel!

Nekaj pa moram popraviti. Na str. 641. piše namreč, da je ustanovil ljubljanski policijski svetnik, g. Podgoršek, prvo javno, neodvisno ljudsko knjižnico na Ponikvi itd. — Res je, da je ta knjižnica — druga, prva pa je »Občinska knjižnica« v mojem rojstnem trgu — v Kobaridu ob Soči, ki izborno deluje že drugo leto. Njen ustanovitelj je pravzaprav g. Ignacij Gruntar, kobariški rojak, zdaj c. kr. notar v Ribnici na Dolenjskem, ki je daroval v tak namen že pred leti 200 gld. Občinsko starešinstvo je pred dvema letoma dodalo še neko vsoto ter izročilo vodstvo te »Občinske knjižnice« voditeljstvu tamošnje štirirazrednice. — »Občinska knjižnica« v Kobaridu šteje zdaj lepo število knjig; umeje se, da so zastopani vsi naši pisatelji-prvaki: Stritar, Jurčič, Levstik itd. Knjige so vse trdo vezane. — O izposojanju se vodi pravilna kontrola. Ljudstvo se je poslužuje v prav obilni meri, da se kaže nujna potreba nakupiti več iztisov vseh znamenitejših slovenskih del. »Občinska knjižnica« bo dokupovala po možnosti vse starejše knjige, katerih še nima, zlasti pa sproti vse novejše...

Mislimo si, da bi bilo po vsem Slovenskem vsaj 300 takih javnih knjižnic, kolika opora bi bila pisateljem in založnikom, kako bi one ne pospeševale samo širjenja dobrega čtiva med narodom, marveč bi bile najtrdnejša podlaga krepkejšemu razvoju slovenske književnosti. Ako bi založnik vedel, da ima vsaj teh 300 zanesljivih odjemnikov, bi ne pomišljal niti za hip, hoče li založiti kako res dobro knjigo ali ne. Dandanes je v tem oziru velika mizerija med nami, kar založnikov ne izpodbuja, pisateljev pa tudi ne! —

Andrej Gabršček.

Corrigatur! Na strani 743. čitaj v 27. vrsti Libar (ne: Libav), na str. 749. pa v 7. verzu **te.** (Ah, poslušal očaran bi celo te noč!)